

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ANTON ÇEHOV

A. Çehov

Altıncı Koguş



ALTINCI KOGUŞ

YANKI YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Dizgi Baskı
Hüsnûtabiat Matbaası
İstanbul — Aralık 1966

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ANTON ÇEHOV

ALTINCI KOĞUŞ

Türkçesi

NİHAL YALAZA TALUY

Seri No : 6

I

Hastanenin avlusunda orman gibi fıskır-mış avrat, ısırğan otu ve yaban kenevirleriyle çevrili küçük bir paviyon vardır. Yapının damındaki saçlar paslanmış, bacanın yarısı yıkılmış, çürümüş peronun basamakları arasından otlar çıkmıştır. Duvarlarda sıva diye birşey yoktur; sadece yer yer izlerini görürsünüz. Paviyonun ön cephesi hastaneye, arkası kıra bakar; boz renkli, üstüne çiviler çakılı tahta parmaklık küçük yapıyı kırdan ayırmaktadır. Sivri uçları dışa bakan çivileriyle bu parmaklık, ancak hastane ve hapisane binalarında görülen sevimsiz, nursuz bir havadadır.

Isırğan otunun bir yerinizi dalamasından korkmuyorsanız, paviyona giden dar yol-

dan birlikte yürüyelim, içeri şöyle bir göz atalım.

İşte ilk kapıyı açarak dehlize girdik. Karşımızda duvar boyunca, ve ocağın önünde, hastaneye ait bir yığın döküntü var: Döşekler, eski, yırtık sabahlıklar, pantolonlar, mavi çizgili gömlekler, işe yaramaz pabuçlar, terlikler... Bütün bu pırtılar bumburuşuk, birbirine dolaşmış, pis kokulu kümeler halinde çürüyüp duruyor. Hastane bekçisi Nikita da, çubuğu ağzında, bu leş kokulu paçavra kümbetine yayılmış yatıyor...

Nikita emekli bir erdir; askerlik günlerinden kalma pantolonunda şeritler solalı çok olmuş. Renksiz, haşın yüzündeki kırmızı burnu, gür, sarkık kaşlariyle çoban köpeğini andırıyor... Boysuz, görünüşte kuru, şişkin damarlı vücudunun kendine göre bir heybeti var, hele koca koca yumrukları!.. Nikita basit ruhlu, oturaklı, ödevine körü körüne bağlı ve dünyada herşeyden çok intizamı seven bir adamdır. İntizamın ancak dayak yolu ile sağlanabileceğine de sarsılmaz şekilde inanmıştır. Ödevine pek sâdık olan Nikita döverken var gücüyle, karşısındakinin suratı, göğsü, sırtı demeden kıyasıya patlatır.

Dehlizi geçtikten sonra geldiğiniz çok büyük, geniş oda, dehliz hariç, bütün paviyonu içine alır. Duvarları kirli maviye boyalıdır; tavanı, ocağı tüten bacasız köy kulübelerinde olduğu gibi isten kapkaradır. Kışın odanın soba yandığı zamanki hali bu tavandan belli

olur... İçten takılı demir parmaklıklar pence-
relerin görünüşünü son derece bozmuştur.
Yer tahtalarının rengi eskilik ve kirden boza
dönmüştür, üstü de kıymıklarla doludur.
Paviyona girer girmez ekşi lâhana, tahtaku-
rusu, amonyak ve isli lâmbanın kokusu gen-
zinizi tıkar. İlk anda, hayvanat bahçesine
girdin sanarsınız.

Odada, yere vidalı karyolalarda sırtların-
da lâcivert hastane şabahlıklariyle yatan
adamlar var; başlarına, eski usûl, ucu sivri
külâhlar geçirilmiş... Bunlar delidir.

Koğuştta beş kişiler... Aralarında yalnız
biri kibar bir aileden; öbürleri hep yerli, halk-
tan... Kapıdan birinci yatakta uzun boylu,
zayıfça, parlak kızıl bıyıklı bir adam ağlamak-
lı gözlerini bir noktaya dikmiş, başını sıkılı
yumruklarına dayamış, hareketsizce oturu-
yor. Gece gündüz hep öyle hüzünlü hüzünlü
başını sallar, iç çekerek acı acı gülümser. Ko-
ğuştta konuşanlara karışmaz, sorulara genel-
likle karşılık vermez. Yemeğe, suya kendili-
ğinden el sürmez, ancak verilince bir otomat
gibi yer, içer. Vücudunu zaman zaman sarsan
şiddetli öksürüğe, zayıflığına, yanaklarındaki
dalgalı pembeliğe bakılırsa adamcağız vereme
yakalanmış olmalıdır.

Yanındaki yatak ufak tefek, canlı, cıva
gibi hareketli, saçları arap kıvırcığı, ince,
sivri sakallı bir ihtiyara aittir. Gündüzleri
koğuştta pencereden pencereye dolaşır ya da
yatağında alaturka bağdaş kurarak oturur.

Oturduğu yerde durmadan şakrak kuşu gibi ıslık çalar, şarkı mırıldanır, kıskıs güler kendi kendine... İhtiyarın çocukça neşesi, canlılığı geceleri duaya kalktığı zaman da eksilmez. Duası, göğsünü yumruklayıp koğuş kapısının şurasını burasını parmağıyle kurcalamaktan ibarettir. Yahudi Moiseyka, yirmi yıl önce şapka atölyesi yandıktan sonra oynamıştı.

Altıncı Koğuşta yatanlardan yalnız onun, koğuştan hattâ hastane avlusundan çıkmasına izin vardı. Besbelli bu imtiyazı hastanenin demirbaşı, uslu, zararsız bir deli ve şehrin soytarısı olduğu için kazanmıştı. Halk Moiseyka'yı sokaklarda çocuklarla köpekler arasında dolaşırken görmeğe alışmış, arardı âdeta... Sabahlığı sırtında, başında o gülünç külâhla, bazan ayağında terlik, bazan da yalın ayak hattâ pantolonsuz sokak sokak gezer, evlerin dükkânların kapısını çalarak dilenirdi. Kimi maşrabada kvas (*) ikram eder, kimi bir dilim ekmek verir; birer kapek verenler de çıkardı. Moiseyka parsayı toplar, koğuşa karnı tok, cebinde birkaç mangırla dönerdi. Ne var ki getirdiklerini Nikita olduğu gibi elinden alır, hem bunu pek hoyratca yapardı. Moiseyka'nın ceplerini tersyüz ederken mel'un çıfıtı bir daha sokağa bırakmıyacağına yemin eder, dünyada en çok düzensizlikten nefret ettiğinin

(*) Arpa veya kuru ekmek ya da kuru üzümle yapılan tahammür etmiş, sıra çeşidinden bir içki.

den yakını dururdu.

Moiseyka çevresindekilere hizmet etmeğe bayılırdı. Arkadaşlarına su getirir, uyuyanların üstünü örter, sokak dönüşü hepsine birer kapek getirip yeni şapkalar dikmeğe söz verirdi. Solundaki yatak komşusu felçliye yemek yediren gene Moiseyka idi. Bunu merhametten ya da insanca duygulardan yapmıyordu: Moiseyka, sağında yatan İvan Dmitriç Gromov'un hayranıydı, onu taklit etmek istiyordu.

İvan Dmitriç Gromov otuz üç yaşında, 10 uncu dereceden eski bir icra memuruydu; kibar bir ailedendi. Devamlı takip edildiği düşüncesine saplanmıştı. Günlerini kâh yatakta büzülerek kâh idman yapar gibi koğuşun bir köşesinden öbür köşesine hızlı, ölçülü adımlarla dolaşarak geçirirdi; oturmaktan pek hoşlanmıyordu besbelli. Daima coşkun, heyecanlıydı. Halinde belli belirsiz gergin bir bekleyiş seziliyordu. Dehlizde en ufak çıtırdı, avludan gelen bir ses Gromov'un başını doğrultarak, «Beni almağa mı geldiler... Arıyorlar galiba...» diye kulak kesilmesine yetiyordu. O anda yüzünde sonsuz bir kuşku, bezginlik ve tiksinti belirirdi.

Gromov'un ablak, geniş yüzü hoşuma gider. Daima solgun, mutsuz, devamlı bir korkuyla hırpalanmış bir ruhu yansıtan bir yüzdür bu. Garip, marazî tik'ler vardır yüzünde ama gerçek, derin bir ızdırabın bıraktığı bu çizgiler hiç de mânasız değildir. Gözlerinde

sıcak, canlı parıltılar titreşir. Gromov'un efendice, yardıma hazır, Nikita'dan başka herkese karşı son derece nazik halini severim. Birisi bir düğme, bir kaşık düşürse, İvan Dmitriç o anda yatağından atlayıp kaldırır. Her sabah koğuş arkadaşlarına «Günaydın» der, yatarken, iyi geceler dilemeği ihmal etmez.

Gromov'un deliliğinin, daimî gergin haliyle yüzündeki tik'den başka belirtileri de var. Bazı akşamlar sabahlığına sarınarak sıtma nöbetine tutulmuş gibi zangır zangır titremeğe, dişlerini takırdatarak köşeden köşeye, yataklar arasında dolaşmağa başlar. Arada bir ansızın durarak koğuştakilere önemli birşey söyleyecek gibi olur, ama oradakilerin nasıl olsa onu dinlemeyeceklerini ya da anlamıyacaklarını hatırlayarak sinirli bir hareketle başını sallayıp koğuşu arşınlamağa devam eder. Fakat az sonra konuşma isteği bu düşüncelerini yener, Gromov birden boşanır. İçten, olanca ateşiyle konuşur; sözleri kesik, kopuk, bulanıktır... Gene de kullandığı kelimelerden, sesinin tonundan seçtiği konunun son derece iyi şeylere dair olduğu anlaşılır. Gene de konuşmağa başlayınca karşınızda bir deli bulunduğunu hemen farkedersiniz. Çılgınca sıraladığı sözleri kâğıda aktarmak güç. Nelerden bahsetmez : insanların alçaklığından, gerçeği çiğneyen zorbalıktan, zamanla yeryüzüne gelecek yepyeni, güzel bir hayat; zulüm ve duygusuzluğu her an hatırlatan demir pencere parmaklığından... Tıpkı

eski ama henüz sönmemiş şarkılardan kesik, kopuk bir potpuriye benzerdi Gromov'un konuşmaları.

II

12 - 15 yıl önce şehrin ana caddesinde, kendine ait evde, ağırbaşlı, hali vakti yerinde yüksekçe bir makam sahibi memur Gromov oturuyordu. Sergey ile İvan adında iki oğlu vardı. Sergey üniversitenin dördüncü yılında tez vereme tutulup öldü. Bu ölüm Gromov ailesinin felâket zincirinin ilk halkası oldu. Sergey'i toprağa verdikten bir hafta sonra ihtiyar baba ihtilâs ve imza tahrifi suçuyla mahkemeye verildi, kısa zaman sonra hapislane revirinde tifodan öldü. Evi, malı mülkü haraç-mezat satıldı. İvan Dmitriç'le annesi tamtakır kaldılar.

Babasının sağlığında Petersburg üniversitesinde okuyan İvan Dmitriç her ay 60-70 ruble harcar, yokluk nedir bilmezdi. Babasının ölümünden sonra hayatını kökünden değiştirmek zorunda kaldı. Sabahtan akşama kadar çok az bir para karşılığında ders veriyor, buldukça kopye işleri alıyor; gene de yarı aç yarı tok yaşıyordu. Çünkü kazancının hemen hemen hepsini annesine yolluyordu. Sonunda İvan Dmitriç dayanamadı bu hayata; maneviyatı bozuldu, sağlık durumu sarsıldı.

Üniversiteyi bırakarak evine döndü. Orada iltimas bularak bölge okuluna öğretmen oldu ama ne meslekdaşlarına ısındı ne öğrencilerine sevdirebildi kendini; kısa zamanda ayrıldı okuldan. Altı ay kadar işsiz gezdi, kuru ekmele sade suya çorbayla geçindi, sonra da icra memurluğuna girdi. Hastalığı yüzünden çıkarılana kadar o görevde çalıştı.

Gromov'un hiç bir zaman, ilk gençliğinde, üniversite öğrencisi iken bile sıhhatli olduğu söylenemezdi. Daima renksiz, cılızdi; sık sık soğuk alır, az yer, az uyurdu. Bir kadeh şaraptan başı döner, isteri nöbetleri geçirirdi. İnsanlara sokulmak istediği halde hırçın, kuşkulu tabiatı yüzünden kimseyle kaynaşamaz, dost olamazdı. Şehirli halktan küçümseyerek bahsederdi. Kara cahilliklerinden, sürdükleri uyuşuk, hayvanca hayattan tiksiniirdi. Olanca heyecaniyle, tiz, yüksek perdeden konuşan Gromov'un sözlerinde daima ya öfke, isyan ya da coşkun bir hayranlıkla birşeylere karşı hayret vardı. Duygularında her zaman samimiydi. Onunla konuşurken neden söz açarsanız açın, hep aynı konuya dönerdi : Şehir hayatının sıkıcılığı ve boğuculuğu... Toplum, yüce amaçlardan yoksundu... Günü gün etmeğe bakanların bu mânasız hayatı zorbalıkla, âdice bir sefahatle ve türlü türlü hilelerle doluydu. Ahlâksızlar huzur, refah içinde yüzüyor, namuslu kişiler açlıktan şiş karınla geziyordu... Bunları sıraladıktan sonra Gromov; okula, dürüst yerli bir gazeteye, tiyatro ve

edebî toplantılara olan ihtiyaca, aydın sınıfın birleşmesindeki zorunluluğa geçirdi. Toplumun durumu gerçekçi bir gözle görüp etkilenmesini, bu çıkmazdan kurtulmak için el birliğiyle çareler aranmasını istiyordu. İnsanlar hakkında hüküm yürütürken son derece kesin konuşur, herşeyi ya bembeyaz ya da kapkara görürdü; ara renkler kabul etmezdi. İnsanları iki bölüme ayırırdı. Namuslular ve alçaklar; ortası yoktu bunun. Ömründe hiç âşık olmadığı halde kadın ve aşk konularında büyük bir tutku ve heyecanla konuşurdu.

Dikine konuşmalarına, hırçınlığına rağmen şehirde seviliyordu. Tanındıkları arkasından tatlı bir içtenlikle «Bizim Vanya» diye bahsederlerdi ondan. Yaradılıştan nazik ve hizmetseverdi; dürüstlüğü, temiz ahlâkı, hattâ hayli eski ceketini ve aile hayatındaki acılar ona karşı sıcak, hüznle karışık bir duygu uyandırıyor. Tahsil ve kültürden yana hayli zengin olan İvan Dmitriç'in şehirlilerin deyişiyle, «bilmediği şey yoktu...» Çevresinde ayaklı ansiklopedi gibi birşeydi. Çok okurdu. Kulüpte otururken ince sakalını sinirli sinirli çekiştirerek dergilere, kitaplara dalar, daha doğrusu yutar, hem de çiğnemedi yutardı bunları. Besbelli okumak onun marazî alışkanlıklarından biriydi. Çünkü seçmeden, eline ne geçerse, bir yıl önceki gazeteleri, eski takvim yapraklarını başından sonuna kadar hatmederdi. Evde daima uzanarak, yattığı yerde okurdu.

Bir sonbahar sabahı İvan Dmitriç palto-sunun yakasını kaldırmış, kasabalılardan birine kesilen cezayı tahsil etmek için çamurları yoğura yoğura arka ve yan sokaklardan gidiyordu. Çoğu sabah olduğu gibi hiç neşesi yoktu. Yan sokaklardan birinde, dört silâhlı muhafız arasında elleri kelepçeli bir mahpusla karşılaştı. Önceden de sık sık rastladığı mahpuslar içinde sonsuz bir acıma, garip bir huzursuzluk uyandırırıldı. Bu seferki karşılaşma onda bambaşka, garip bir etki yaptı. Nedense, bir gün ona da kelepçe takarak, tıpkı bu adamlar gibi çamurlu sokaklardan hapisaneye götüreceklerini düşündü... Görevden dönerken postanenin önünde tanıdık bir polis memuruyla karşılaştı. Selâmlaştılar. Memur şundan bundan bahsederek beraberce birkaç adım yürüdü. İvan Dmitriç buna mim koydu. Eve gelince bütün gün mahpuslar, silâhlı erler aklından çıkmadı. Anlaşılmaz bir kuşku okumasına, düşünmesine engel olurdu. Akşam ısık yakmadı, gece de sabaha kadar gözünü kırpmadı. Bir gün onu da tutuklayarak ellerinde kelepçelerle hapse götüreceklerini düşündü. Hiç bir suçu olmadığına, ilerde de kimseyi öldürmiyeceğine, hırsızlığa, kundakçılığa kalkışmayacağına emin olabilirdi. Ama suç kazâra, elde olmadan da islenebilir; hele bir iftiraya ya da adlî bir hatâya her zaman düşülebilir-

di. Zaten dememişler mi : «Dilencilığe düşmem, hapse girmem gibi büyük söz etme...» diye. Adlî yanımlar ise bugünkü mahkemelerin sık sık görülen işlerinden...

Görevleri icabı her zaman başkalarının ızdırabıyla ilgilenmek zorunda olan doktor, polis, yargıç gibi kimseler buna öyle alışır ve kanıksarlar ki zamanla, en iç parçalayan vak'alarda bile karşılarındakine resmî bir ilgiden başka his duymaz hale gelirler. Bu bakımdan, köyde kulübelerinin gerisinde kestikleri koyun ve danalardan akan kanın farkına bile varmayan mujiklere benzerler. Sadece kanunun gereğini yerine getirmeğe bakan, karşılarındakinin kişiliğiyle zerrece ilgilenmiyen yargıç bir suçsuzu da kolayca mahkûm edebilir; elinden varını yoğunu, bütün medenî haklarını alarak onu senelerce sürececek bir hapse yollıyabilir. Yeteri kadar zamanı varsa, karşılığında aylık aldığı adalet mekanizmasını yürütmek görevi bir yargıcın suçsuz birini hapse sürüklemesi için kâfi sebeptir. Bir kere de karar verildi mi herşey biter artık; sen ondan sonra demiryolundan 200 verst (*) ötede, çamura batmış bir şehir bozuntusunda adâlet ve savunma hakkından yararlanmak için çırpın dur! Üstelik toplum, her türlü şiddet ve zorbalığı akıllıca ve faydalı bir hareket saydığı halde, bir mahkûmun temize çıkmak için mücadelesini veya başka

(*) Bir verst = 1066 metredir.

bir insanca davranışını doyulmaz bir kinle karşılarsa, ne cesaretle ümide kapılabilirsiniz?

İvan Dmitriç o sabah korkudan soğuk terler dökerek kalktı, her an gelip onu tutuklamalarını bekledi. Öteyandan, “Dünkü kuşku-larım hâlâ devam ettiğine göre bu işte bir bit yeniği olmalı... Durup dururken nereden aklıma gelirdi yoksa bunlar.” diye kendi kendini yiyordu.

Pencerenin önünden ağır adımlarla bir polisin geçmesi büsbütün midelerini bulandırdı. Evinin karşısında hiç konuşmadan duran iki adam görünce telâşlandı, duruşlarını şüpheli buldu.

İvan Dmitriç için azap dolu günler ve geceler başladı. Pencerenin önünden geçen, evin avlusuna girenlerin hepsine casus, detektif gözüyle bakıyordu. Emniyet Müdürü her öğle çift atlı arabasıyla İvan Dmitriç’lerin önünden geçerek civardaki köşkünden Müdüriyete giderdi. İvan Dmitriç her seferinde, arabanın gereğinden fazla hızlı gittiğini, Müdürün yüzünden, şehirde türeyen çok tehlikeli suçluyu haber vermek için acele ettiğini sezinler gibi oluyordu.

Zilin, kapının her çalınışında ürperiyor, ev sahibesine gelen her yabancı ona ecel terleri döktürüyordu. Dışarda polisle, jandarmayla karşılaşınca pişkinliğe vurarak sırtıtıyor, ıslık çalmağa başlıyordu. Geceleri göz kırpmadığı halde, ev sahibesine uyuyor gibi gözükme için olanca sesiyle horlayıp hızlı

hızlı nefes alıyordu. Gerçekten uyumıyan adamın vicdanı rahat olamazdı; en kesin delildi bu! Gerçi durum ve mantık, kuşku ve korkularının saçmadan, delilikten başka şey olmadığını gösteriyordu. İvan Dmitriç konuya daha geniş açıdan bakarken tutuklanmanın, hapisane ve bunlara ait ayrıntıların aslında pek korkulu şeyler olmadığını düşünmeğe başladı; öyle ya, vicdanı temiz olduktan sonra... Ama kafası istediği kadar akıl ve mantıktan yana olsun, içindeki kuşku ve üzüntü azalmıyor, gitgide çoğalıyordu. Tıpkı bâkir ormana yerleşmek isteyen keşişin baltasını salladıkça ağaçların çoğaldığını, ormanın gürleştiğini anlatan hikâyedeki gibi... Sonunda İvan Dmitriç düşüncelerinin faydasızlığına kanaat getirdi, kendini acı bir ümitsizliğe ve korkuya bıraktı.

Artık insanlardan kaçıyordu. Görevini ötedenberi sevmezdi, şimdi büsbütün kahırla çalışıyordu. Her yerde, herkeste bir tuzak görüyor; neler neler geliyordu aklına: Birisi belirsizce cebine rüşvet tıkıyor, resmî bir evrakta sahtekârlığa eşit bir hatâ yapıyor veya görevine ait parayı kaybediyordu... İvan Dmitriç'in kafası, hürriyetiyle şerefini tehdit eden çeşitli tehlikeler icat etmekte şaşılacak bir güç ve sağlamlıkla işliyordu. Dış âleme, özellikle kitaplara karşı ilgisi azaldı, hâfızası zayıflamağa başladı.

Baharda, karlar erirken mezarlık dolaylarında, bir hendek içinde yarı çürümüş iki

ceset buldular. İhtiyar kadınla erkek çocuğun bir cinayete kurban gittiği tıbbî muayene-neden sonra anlaşıldı. Bir süre şehirde bu cesetlerle, esrarlı kaatillerden başka şey konuşulmadı. İvan Dmitriç, kaatil sanılmak korkusundan sokaklarda hep gülümseyerek yürüyor, tanıdıklarla karşılaşıncı sözü hemen güçsüzleri, kendini savunamıyanları öldürmenin ne kadar âdi, alçakca bir hareket olduğuna getiriyordu. Ama bu yapmacıklardan çabuk usandı, biraz düşündükten sonra, bulunduğu durumda en emin çarenin evin bodrumuna saklanmak olduğunu buldu. Bir gün bir gece bodrumda oturduktan sonra kemiklerine kadar üşüdü, ikinci gün hava kararınca, tıpkı bir hırsız gibi usulca yukarı çıkarak odasına süzüldü. Şafak sökene kadar odanın ortasında kıpırdamadan, solugunu tutarak durdu, dinledi... Aksi gibi o gün erkenden ev sahibesinin mutfaktaki ocağını onarmak için ustalar gelmişti. Gromov bunların kim olduğunu, niçin geldiklerini bildiği halde, ocakçı kılığında sivil polis olduklarına inandırdı kendini. Tarifsiz bir dehşet içinde başı açık, ceketsiz dışarı fırladı, gözünün alabildiğine koşmağa başladı. Ardından havlıyarak köpekler koşuyor, yoldan geçen bir mujik bir şeyler bağıırıyordu. Ama İvan Dmitriç, kulaklarında uğuldayan rüzgâra karşı, tıkanarak koşuyor, hiç birine aldırmıyordu. Peşini bırakmıyan dünyanın zulmüyle kötülüğünden kaçıyordu.

Yakalanıp eve getirilince ev sahibesi doktor çağırttı. İlerde sözünü edeceğimiz doktor Andrey Yefimiç Ragin, Gromov'un başına soğuk kompresler koymasını söyledi; ilâç olarak da taflan suyu verdi. Hüzünle başını sallayarak ev sahibesine, bir daha gelmiyeceğini, insanların delirmesini durdurmanın doğru olmadığını söyledi. Az zamanda Gromov'un elinde kira ve ilâç parası bile kalmadı. Eski icra memurunu hastaneye kaldırıldılar; orada onu belsoğukluğu hastaları koğuşuna yatırdılar. İvan Dmitriç geceleri uyumuyor, huysuzlanıyor, hastaları rahatsız ediyordu. Birkaç gün sonra doktor Ragin onu Altıncı Koğuşa geçirdi.

Bir yıl geçti. Gromov şehirde tamamiyle unutuldu, ev sahibesinin sundurmasındaki kızağa yığılı kitaplarını sokak çocukları çekip çekip götürdüler.

IV

İvan Dmitriç'in solunda, önceden de söylediğimiz gibi yahudi Moiseyka yatıyordu. Sağında da bön, mânasız suratlı bir mujik vardı. Bu; pasaklı, düşünme ve duyma kabiliyetini yitirmiş, kütük gibi hareketsiz yatan, hayvandan farksız bir yaratıktı. Ayrıca daima keskin, boğucu pis kokular saçıyordu.

Adamı temizleyen Nikita yumruklarını

esirgemedi, var gücüyle döverdi onu. İşin korkunç yanı dayakta değildi; sonunda dayığa da alışılırdı. Asıl bu tamamen hayvanlaşmış yaratığın yumrukları yerken ses çıkarıp, kendini korumak şöyle dursun, yatağında dimdik durması, sadece kocaman, ağır bir fıçı gibi o yana bu yana salınması garipti.

Altıncı Koğuşun beşinci ve son hastası eskiden postanenin dağıtım bölümünde çalışan ufak tefek, kuruca, kumral bir kasabalıydı. İyi ama kurnazca bir yüzü vardı. Zekî, sâkin gözlerinin açık, neşeli bakışından ne istediğini bilen, kendine göre hem önemli hem tatlı sır sahibi bir adam olduğu anlaşıyordu. Yastığıyla döşəğinin altında birşeyler saklıyordu ama bunu elinden alacak ya da çalacaklar diye korkusundan yapmıyordu, utancından göstermek istemiyordu o nesneyi. Arada bir pencereye yaklaşarak, koğuştakilere sırtını çevirip boynuna birşey asar, seyrederdi. Yanına birisi gelecek olsa bozulur, boynundakini koparıp saklamağa çalışırdı. Gene de sırrını bilmeyen yoktu.

Adamcağız sık sık İvan Dmıtriç'e,
— Tebrik edin beni, 2. derece Stanislav'a (*) atandım; hem de yıldızlısına! derdi. Bunu ancak yabancılara verirler. Nedense benim için ayırım yaptılar...

Hayret eder gibi omuzlarını kaldırıp gü-

(*) Bir nişan.

lüksüyordu :

— Doğrusu hiç mi hiç beklemiyordum!

Gromov asık suratla,

— Ben anlamam bu işlerden... diye homurdanıyordu.

Eski posta memuru kurnazca göz kırparak,

— Size birşey söyleyeyim mi? Ne yapıp yapıp İsveçlilerin «Kutup Yıldızı» nı almağa çalışacağım. Böyle bir nişan için uğraşmağa değer: Beyaz Haça siyah kurdela pek yakışır!

Hayat hiç bir yerde Altıncı Koğuştaki kadar donuk, hareketsiz değildir. Sabah, felçliyle şişman mujikten başka, bütün hastalar dehlizdeki gerdelde yüzlerini yıkar, sabahlıklarının kenarıyla kurulanırlardı. Ardından Nikita'nın hastane mutfağından kalaylı maşrabalar içinde getirdiği çay içilirdi. Adam başına bir maşraba verilirdi. Öğle yemeğine ekşi lâhana çorbasiyle kaşa (**) gelirdi. Akşam da öğleden kalan kaşa yenirdi. Yemekler arasındaki zaman yatmakla, pencereden avluya bakmak ya da koğuşu arşınlamakla geçerdi. Her gün buydu. Postacının sözünü ettiği nişanlar bile değişmezdi.

Altıncı Koğuştakiler değişik insanları pek seyrek görürlerdi. Doktor yeni deliler almıyalı çok oldu. Tımarhaneleri gezme merakı da pek az kimsede var. Altıncı Koğuşa ancak o da

(**) Rusların darı ve karabuğdayla yaptıkları bir çeşit pilâv.

iki ayda bir, berber Semyon Lazareviç uğru-yordu. Onun, delileri nasıl traş ettiğini, Nikita'nın yardımını; sarhoş berber sırtarak koğuşa girerken hastaların o andaki telâşını anlatmıyacağız burada.

Dışardan Altıncı Koğuşa berberden başka uğrayan yoktu. Hastalar her gün yalnız Nikita'yı görüyorlardı. Gerçi son zamanlarda hastanede oldukça garip bir söylenti dolaşmağa başladı: Hastanenin doktoru vakitli vakitsiz Altıncı Koğuşa uğramağa başlamıştı.

Garip bir söylentiydi bu!

Doktor Andrey Yefimiç Ragin dikkate değer bir kişiydi. İlk gençliğinde çok dindar olduğu, kilise adamı olmağı düşündüğü söylenirdi. 1863'de Jimnazı (*) bitirip İlâhiyat Akademisine girecekti. Ama operatör olan babası onu alaya almış, papazlığa girerse evlâtlıktan reddedeceğini kesinlikle söylemişti. Ne derece doğru olduğunu bilmem ama Andrey Yefimoviç'in kendi açıklamalarına göre, onun ne tıbbı ne de başka bir bilim dalına eğilimi vardı. Gene de tıbbiyeyle bitirdi, papaz olmadı. Öğrenciliği sırasında hele doktor olduktan sonra aşırı bir dindarlığı yoktu.

Doktor Ragin ağır, kaba görünüşüyle doktordan çok müjiğe benziyordu. Yüzü, sakalı, düz saçları ve tıknaz, hantal gövdesiyle taşrada, yol kavşaklarında han işleten, bu işte semirmiş, öfkeli, çetin tabiatlı bir hancıyı

(*) Liseye eşit okul.

andırıyordu. Sert yüzünde mavi damarlarla kaplı kırmızı bir burnu, ufarak gözleri vardı. İri kıyım, geniş omuzluydu; elleri ayakları da ona göre... Bir yumrukta bir adamı öbür dünyaya göçürtebilirdi. Yalnız görünüşüne hiç uymayan bir yürüyüşü vardı doktorun: Pek sessiz, usul usul yürürdü. Dar bir koridorda onunla karşılaştığınız zaman hemen yol vermek için durur, duvara yaslanır, kalıbından umulmadık incecik, yumuşak bir sesle,
— Özür dilerim efendim; derdi.

Boynundaki ufak bir şişkinlik yüzünden sert kolalı yakalar takamıyor, yumuşak yakalı keten veya basma gömlek giyyordu. Aslında bir doktora yaraşır şekilde giyinmezdi. Bir elbiseyi on yıl sırtından çıkarmaz, sonra da bitpazarından bir yahudinin dükkânından aldığı yenisi de üstünde öteki gibi hantal, bumburuşuk dururdu. Andrey Yefimiç hastalarını bu elbise ile muayene eder, yemeğini yer, misafirliğe giderdi. Bunu pintiliğinden değil, sadece ihmalciliğinden yapardı.

Andrey Yefimiç hastanedeki görevine başlamak için şehre geldiği zaman bu “hayır müessesesi”nin durumu tam mânasiyle fecîydi. Koğuşları, koridorları, hastanenin avlusunu dolduran çeşitli pis kokulardan insanın soluğu kesilirdi. Hademelerle hastabakıcılar geceleri çoluk çocuklariyle beraber hasta koğuşlarında yatardı. Hastalar hamamböceği, tahetakurusu ve farelerden yaka silkerlerdi. Cerrahî koşuğlarında yılanlık vak’aları eksik de-

ğildi. Hastanede topu topu iki neşter vardı; termometreleri yoktu, banyonun içine kışlık patates doldurulurdu. İdare Müdürüyle Baş-hemşire, bir de Sağlık Memuru hastaneyi amansızca soyarlardı. Ragin'den önceki doktor da yalan değilse hastanenin ispiertosunu gizlice dışarı satar, hastabakıcılarla hasta kadınlar arasında gözüne kestirdikleriyle harem hayatı yaşırdı. Bütün bu uygunsuzluklar şehirde biliniyor, hatta şişirilerek anlatılıyordu. Ama üzülen, kınayan yoktu, normal karşılanıyordu bu hal. Bunu öyle görenlerden bir kısmı; hastanede yatan yalnız basit halkla mujikler olduğuna göre mecnun olmamaları için sebep yok, diye düşünüyordu. Nasıl olsa evlerinde bu kadarını da göremezlerdi, çil keklikle beslenecek değillerdi ya!... Başkaları; tarım komitesinin yardımı olmayınca belediyenin tek başına dörtbaşı mâmur bir hastane kuramıyacağı kanısında idiler. Bugünkü hale şükretmek gerekti... Yeni komite henüz ne şehirde ne bölgede hastane kuracağını söz açmıyordu. Onlara göre şehir hastanesi yeterdi.

Doktor Ragin hastaneyi teslim alırken bu tesisin ve içindekilerin ahlâk bakımından son derece zayıf, şehir halkının maddî ve manevî sağlığı için faydalı değil, tersine zararlı olduğu kararına vardı. Onca en iyisi hastaların hepsini salıverip hastaneyi kapatmaktı... Bunu yapamıyacağını biliyordu tabî yapabilse bile maddî, mânevî pislik bir yerden

kaldırılırken başka yere sıçrardı nasıl olsa. Herşeyin kendiliğinden düzelmesini, daha doğrusu yok olmasını beklemek en iyisiydi. Zaten hastaneyi kurup devam ettirenler de aynı kanıda olmalıydı... Dış hayatın çirkeflige, çamura da ihtiyacı olmalıydı; zamanla gübre, toprağı semirten çok faydalı turba haline geliyordu. Yeryüzünde yetişen her iyi şeyin temelinde çeşitli pislikler yatmıyor mu...

Görevine başlayan Andrey Yefimiç hastanenin derbederliğine pek aldırmadı. Sadece hademe ve hastabakıcılardan bundan sonra hasta koğuşlarında yatmamalarını rica etti, bir de iki dolap âlet getirtti. Bunun dışında hastanenin İdare Müdürü, Başhemşiresi ve ameliyatlı hastaların yılcığına yakalanması hep eskisi gibiydi.

Andrey Yefimiç akıl ve namusa çok önem verirdi. Gelgelelim çevresinde uygun bir hava yaratmak için ne iradesi, ne de bunu yapmağa hakkı olduğuna yeteri kadar inancı vardı. Emir verip yasaklamak, karşı koymak hiç elinden gelmezdi. Sanki sesini yükseltmeğe, emir sigası kullanmağa yeminliydi. “Ver”, “Getir” demek pek güçtü onun için. Acıkınca bile ilkin ürkek ürkek öksürür, sonra aşçısına... “Şey... Yemek yesek, nasıl olur?...” veya “Bir çay olsa...” diye gevelerdi. İdare Müdürünün hırsızlıklarını yüzüne vurup kapı dışarı etmeğe, asalakların kadrolarını kaldırmağa gücü yetmemişti doktorun.

Onu aldattıkları, yaltaklanarak, göz göre göre, alçakca şişirilmiş faturaları imzalattıkları zaman pişmiş istakoz gibi kızarır, kendini suçlu hisseder, gene de imzalardı bunları. Hastaların açlıktan, hastabakıcıların kabalı-ğından şikâyetlerini dinlerken ezilip büzülür,

— Peki efendim, peki; sonra meşgul olurum... Bir yanlışlık oldu galiba... gibilerden suçlu bir halle kemküm ederdi.

Andrey Yefimiç ilk günler canla başla çalıştı hastanede; her sabah öğleye kadar poliklinikte hastalarla teker teker meşgul oldu, ameliyatlar, hatta doğumlar yaptı. Şehrin bayanları, dikkatini, kadın ve çocuk hastalıklarında teşhis gücünü överlerdi. Ama zamanla işin bir örnekliği, semeresizliği bıktırmış olmalıydı doktoru. Ayrıca, bugün otuz hastaya baksa ertesi gün otuz beş, öbür gün kırk kişi geliyordu. Günlerce, yıllarca hep aynı durum... şehirde ne ölüm oranı azalıyor, ne de bütün çabalarına rağmen hasta akını kesiliyordu. Tabii sabahtan öğleye kadar gelen kırk hastaya gerekli bakımın yapılması imkânsızdı; yapılan sadece göz boyamaktan ibaret kalıyordu. Yıllık istatistiğe göre, poliklinikten geçen hasta sayısı on iki bindi. Yani on iki bin kişi kandırılmış, aldatılmıştı... Hastaneye yatırılan ağır hastalar bilimsel kurallara göre tedavi edilemiyordu: Kurallar ortada idi de bilim yoktu... Felsefeyi bir yana bırakıp nizamları uygulamaya kalksa herşeyden önce pisliği atıp ortalığı temizliğe,

taze havaya kavuşturması, kokmuş ekşi lâhâna çorbasının yerine insan sağlığına yarayan kuvvetli besin koymasđ gerekirdi. Beraber çalıştığı arkadaşlar da hırsızlar, düzenbazlar yerine vicdanlı, namuslu kişiler olmalıydı.

Aslında, hepimiz için normal ve kaçınılmaz sonuç ölüm olduğuna göre bununla sa-vaşıp, hastaların ölmesine neden engel oluyoruz?... Bir tüccarın veya memurun beş, on yıl fazla yaşamasından ne çıkar sanki? Tıbbın amacı ilâçlarla ızdırabı hafifletmekse, karşımıza şu soru çıkıyor: Iızdırabı hafifletmekle ne elde edilir? Bir kere, ızdırabın insanları yücelttiği inancı vardır. İkincisi, insanlar acılarını hap, damla gibi nesnelerle yatıştırma yolunu bulurlarsa o zamana kadar onları çeşitli felâketlerden koruyan, saadet bağışlıyan din ve felsefe kavramlarına ne ihtiyaç kalır? Puşkin ölüm döşeğinde korkunç ızdırap çekmiş; zavallı şair Heine birkaç yıl felçli yatmıştı... şu halde bir Andrey Yefimiç, filânca Matryona Savişna gibi varlıkları anlam ve değerden yoksun kişiler, ne diye bur-nu bile kanamadan yaşıyacakmış?... Iızdırapsız yaşanan hayat bir plâzmanın hayatı gibi bomboştur.

VI

Andrey Yefimoviç'in günleri şöyle geçi-

yordu:

Sabahları genellikle sekize doğru kalkıp giyiniyor, çayını içiyor, sonra çalışma odasında bir süre birşey okuyup doğruca hastaneye gidiyordu.

Orada dar, karanlık bir koridorda polikliniğe gelen hastalar muayenenin başlamasını bekliyorlardı. Önlerinden taş zeminde kunduralarını gıcırdatarak hademeler, hastabakıcılar koşuyor; sabahlıklarına sarınmış sıska, solgun hastalar geçiyor; sedyelerle ölüleri, el arabalarıyla oturakları taşıyorlardı. Arada bir çocuklar ciyaklıyor, açık kapılardan dolan rüzgâr ceryan yapıyordu.

Andrey Yefimiç bu dekorun ateşli, veremli ve bütün hassas hastalara nasıl dokunduğunu biliyor ama bir değişiklik yapmak elinden gelmiyordu... Muayene odasında onu Sağlık Memuru Sergey Sergeyiç karşıladı. Sergey Sergeyiç kısa boylu, şişmanca bir adamcıktı. Sinek kaydı traşı, tombul yüzü, yumuşak, âhenkli hareketleriyle Sağlık Memurundan çok bir senatöre benziyordu. Şehirde epey hastası vardı; beyaz kırıvat takar ve kendisini özel hastaları olmıyan doktor Ragin'den daha bilgili sayardı.

Muayene odasının başköşesinde camlı, zengin bir çerçeve içinde büyük bir ikon (*); yanında beyaz kılıfla örtülü rahle duruyordu.

(*) İkon: Meryem Ana, İsa ve azizlerin resimleri.

Duvarlarda piskopos portreleri, Starodubskî manastırına ait bir manzara ve birkaç kurutulmuş peygamber çiçeği çelengi asılıydı. Sergey Sergeyiç dindar, aynı zamanda gösteriş meraklı bir adamdı. İkon onun gayretiyle konulmuştu. Pazar günleri gene onun emriyle muayene odasında hastalardan biri Zeburdan bir parça okur, ardından Sergey Sergeyiç elinde buhurdanlık koğuşları birbir dolaşıp tütüsülerdi.

Hastaların çokluğu ve zaman kıtlığı yüzünden muayene üstünkörü yapılır, cıva merhemi, hintyağı gibi sudan ilâçlar verilirdi. Andrey Yefimiç yanağını yumruğuna dayamış oturduğu yerde dalgın dalgın hastalara sorular sorarken Sergey Sergeyiç arada bir söze karışır,

— Hastalığımız da yoksulluğumuz da hep merhametli Tanrıya dua etmediğimiz için... derdi. Öyledir bu.

Doktor Ragin poliklinik saatlerinde ameliyata girmezdi. Zaten bu işi çoktandır bırakmıştı, kan görünce bir hoş oluyordu âdeta... Çocukların boğaz muayenesini yaparken haykırıp debelenen küçüğün ağzını açtırana kadar ter içinde kalıyor, çocuğun tiz sesinden başı dönmeğe, gözleri yaşarmağa başlıyordu. Reçeteyi aceleyle yazıyor, küçük hastayı bir an önce başından savmağa bakıyordu.

Poliklinik hastalarının çekingenliği, ahmaklığı; sofı Sergey Sergeyiç'in orada bulunuşu, hatta duvardaki piskopos portreleri

Andrey Yefimiç'i çabucak sıkardı. Yirmi yıldır hep aynı soruları sormaktan bıkmıştı zaten. Beş altı hastaya baktıktan sonra kalanları Sağlık Memuruna devredip giderdi.

Dışarda özel hasta angaryesi olmamasından memnunluk duyan Andrey Yefimiç huzurunu kimsenin kaçırmayacağına emin olarak eve yollanırdı. Gelir gelmez, çalışma odasında masanın önündeki koltuğa kurulur, kitaba sarılırdı. Durmadan, değişmeyen içten bir zevkle okurdu. Maaşının yarısı kitaplara giderdi. Oturduğu evin altı odasının üçü kitap, eski dergi ve broşürlerle doluydu. En çok tarih ve felsefe kitapları okurdu. Mesleğiyle ilgili olarak yalnız "Hekim"e aboneydi. Bunu da nedense hep sonundan başına doğru okurdu.

Okuma faslı genellikle birkaç saat sürdüğü halde hiç yormazdı Andrey Yefimiç'i. Vaktile Gromov'un yaptığı gibi hızlı, kitaba saldırarak değil, ağır, sindire sindire, hoşuna giden veya kavrayamadığı yerlerde durarak, bunları tekrarlayarak okurdu. Kitabın yanında her zaman ufak bir sürahi içinde votka, hıyar turşusu ya da elma salamurası bulunurdu. Mezeleri tabaksız, doğruca masayı örten çuhanın üstüne dizerdi. Andrey Yefimiç yarım saatte bir, gözlerini kitaptan kaldırmadan, el yordamıyla hıyarı bulur, ağzına bir parça atardı. Saat üç olunca okumayı kesip yavaşca mutfığa gider, kapıya dikilirdi. Hafifçe öksürdükten sonra,

— Yemek yesek, nasıl olur Daryuşka? diye atardı ortaya.

Tad ve temizlikten yana oldukça fakir yemekten sonra Andrey Yefimiç, kollarını göğsünde kavuşturarak odadan odaya dolaşır düşünürdü. Arada bir mutfak kapısının gıcırdadığı duyulur, Daryuşka'nın kırmızı, uykulu suratı uzanır:

— Bira zamanınız gelmedi mi daha? diye merakla sorardı.

— Hayır gelmedi... Biraz daha bekleyelim... vakit var. Bekleyelim.

Akşam Posta Müdürü Mihayıl Averyanıç'ın ziyareti âdet haline gelmiştir.

Mihayıl Averyanıç, doktoru şehirdeki ahbabların arasında sıkılmıyan, meclisine tahammül ettiği biricik insandı. Mihayıl Averyanıç bir zamanlar çok zengin bir derebeyi, parlak bir süvari subayıydı ama sonunda tepe taklak oluvermişti. İhtiyar yaşında devlet kapısına muhtaç oldu; Posta Telgraf Genel Müdürlüğüne başvurdu, memurluğa girdi. Dipdiri, hayat doluydu; muhteşem kırçıl favorileri, kibar tavırları, gür, tatlı bir sesi vardı. İyi kalpli, hassas bir insandı ama son derece öfkeliydi. Postaneye gelen bir iş sahibi ona karşılık verecek veya lâfı biraz uzatacak olsa Mihayıl Averyanıç o anda mosmor kesilir, zangır zangır titreyerek, gök gürlercesine,

— Kes sesini be! diye haykırırdı.

Böylece müdürü ile postane herkesi ürküten bir yer olmuştu; çoğu buraya uğramağa

çekiniyordu.

Mihayıl Averyaniç doktoru tahsili ve ruhunun asâleti için sever, sayardı. Oysa ki şehirde pekçok kalburüstü insana üstten bakar, maiyetindelermiş gibi davranırdı.

Doktora, her gelişinde, kapıdan,

— İşte ben geldim! Merhaba, diye seslenirdi. Gene başınıza ekşidim azizim. Bıktırdım sizi, değil mi? Söyleyin doğrusunu!

— Tam tersine, çok memnunum. Sizi görmekten her zaman sevinç duyarım dostum! diye karşılık verirdi Andrey Yefimiç.

İki arkadaş doktorun çalışma odasına geçip kanapeye oturur, bir süre konuşmadan sigara içerlerdi. Sonunda,

— Daryuşka, diye seslenirdi Andrey Yefimiç. Bize biraz bira getirir misin?

İlk şişe, hep öyle sessizlik içinde içilirdi. Doktor düşünceliydi; Mihayıl Averyaniç'da ise meraklı bir havadis anlatmağa hazırlanan adamın neşeli, heyecanlı hali vardı. Konuşmayı her zamanki gibi doktor Ragin açardı. Başını ağır ağır sallayarak, karşısındakinin gözlerine bakmadan, (Bu onun değişmez âdetiydi)

— Yazık; diye söze başlardı. Son derece yazık sayın Mihayıl Averyaniç. Şu bizim şehirde ciddî, ilgi çekici konular üzerine konuşacak, bundan hoşlanacak bir tek insan yok! Bizim için büyük kayıp bu: Aydın sınıf basitin üstüne çıkamıyor, kültürce avamın pek üstünde değiller, emin olun.

— Çok doğru. Bence de öyle.

— Evet. Siz de biliyorsunuz, diye tane

tane, yavaş yavaş konuşmağa devam ediyordu doktor, dünyadaki en büyük değer insan akli ve onun belirtileridir. Akıl, insanları hayvanlardan ayıran kesin sınırdır; insandaki tanrısal yönü yansıtır. Hatta bir dereceye kadar, bence gerçek olmıyan, ölmezliğin yerini tutar. Bundan çıkardığım sonuca göre akıl, elimizde olan biricik zevk kaynağıdır. Oysa ki biz burada bu zevkten yoksunuz. Kitaplarımız var, o kadar. Ama kitap konuşmanın, karşılıklı ilişkilerin yerini tutamaz. İzin verirsiniz, belki pek isabetli olmıyan bir kıyaslama yapacağım: Kitaplar notaya, konuşma da o notaya göre şarkı söylemeğe benzer.

— Çok doğru.

Yeni bir sessizlik oldu. Mutfaktan Dar-yuşka çıktı. Başını yumruğuna dayamış, donuk bir hüznle, kapıda durarak konuşanları dinliyordu.

Mihayıl Averyanıç başını sallayarak iç çekti:

— Aah!... Bu zamanda kimde akıl var ki!

Mihayıl Averyanıç'ın dili çözülmüştü artık. Eski günlerde hayatın nasıl sağlık, neşe ve meraklı olaylarla dolu geçtiğini; Rusyada aydın sınıfın mânen ne kadar yüksek olduğunu; namus, arkadaşlık anlamına ne kadar önem verildiğini anlatıyordu. Borca karşı senet alınmazdı, ayıp sayılırdı. Darda bulunan

bir arkadaşla yardım eli uzatmamak şerefsizlikti o zamanlar... Ne parlak savaşlar, heyecanlı maceralar, dövüşler olurdu!... Ya o zamanki arkadaşlar, kadınlar... Hele o Kafkas hatıraları!

Mihayıl Averyaniç oralarda bulunduğu sıralar bir tabur kumandanı varmış. Karısı çok garip bir kadınmış: Geceleri subay kılığına girerek rehbersiz, tek başına at üstünde dağlara çıkarmış... Söylentilere bakılırsa orada bir avul (*) prensiyle sevişiyormuş.

— Amaniin... Sen bizi koru Meryem Ana Tanrıçem! diye iç çekti Daryuşka.

— Ya o günlerin içki âlemleri, ziyafetleri!... Ne babacan adamlar, açık fikirli arkadaşlarımız vardı!

Andrey Yefimiç dinliyor fakat duymuyordu; akıllı gene birşeye saplanmıştı. Birasını yudumlarken birdenbire Mihayıl Averyaniç'in sözünü keserek,

— Ben düşümde kendimi sık sık üstün akıllı insanlar çevresinde görürüm, dedi. Babam bana mükemmel bir tahsil imkânı vermişti. Ama yaşadığı devrin etkisiyle beni ille doktor çıkarmak istedi. Öyle sanırım ki, o zaman onu dinlemeseydim bugün akıl çalışmalarının merkezinde belirli bir yerim, belki fakültelerden birinde bir kürsüm olurdu... Gerçi akıl da sonsuz bir kuvvet değildir, o da

(*) Avul: Kafkas köyü. Ruslar, her avul sahibinin bir prens olduğunu söyliyerek, Kafkaslıların unvan düşkünlüğüyle alay ederlerdi.

geçicidir; ama akıla olan düşkünlüğümün nedenini siz bilirsiniz. Hayat yaman bir tuzak dostum. Düşünen bir insan tam bir olgunluğa eriştiği zaman bir daha çıkamıyacağı bir kapana kısıldığını hisseder. Gerçekten; bir takım tesadüflerle isteği dışında yoktan varolmuştur, kendi kendine yaşamanın anlamını ve amacını sorar, cevap alamaz ya da saçma sapan açıklamalarla karşılaşır. Çaldığı kapı açılmaz! Derken, gene kendi isteği dışında, ölüm de gelir çatar. Hapısaneye giren suçlular felâket kardeşleriyle bir arada bulunmaktan huzur duyarlar âdetâ. Hayatta da öyledir. İncelemeğe, derinleşmeğe yatkın insanlar karşılaşınca yüce, özgür düşüncelerini birbirlerine açarak bir süre için olsun, hayat tuzagından sıyrılırlar. Bu bakımdan aklın verdiği zevk eşsizdir.

— Çok doğru.

Doktor yavaş yavaş, arada bir duraklayarak ama hep öyle karşısındakinin gözlerine bakmadan konuşmağa devam ediyordu. Karşılaştığı akıllı insanları, onlarla konuşmalarını anlatıyor, Mihayıl Averyaniç da bir kelimesini kaçırmamağa çalışarak dinliyordu onu.

— Çok doğru efendim, çok doğru...

Bir aralık Posta Müdürü doktorun sözünü keserek,

— Peki, siz ruhun ölümsüzlüğüne inanır mısınız? dedi.

— Hayır sayın Mihayıl Averyaniç, inan-

mıyorum. İnanmak için sebep görmüyorum çünkü.

— Benden de o kadar... Şüpheliyim... Hem biliyor musunuz, içimde, sanki hiç ölmeyecekmişim gibi bir his var. Bazan kendi kendime «E, zamanın geldi artık moruk!» derim ama içten değildir; ruhumun bir köşesinde başka bir ses, “Hadi oradan, ölecek göz mü var sende!” diye fısıldar.

Saat dokuzu geçti mi Mihayıl Averyaniç eve gitmek üzere kalkardı. Antrede kürklü paltosunu giyerken iç çeker:

— Ne yaban yere atmış bizi felek!... derdi. Yazık ki ne desek boş, kemiklerimiz burada kalacak... Öyle aziz dostum.

VII

Andrey Yefimiç arkadaşını uğurladıktan sonra masasına dönüp okumağa devam ediyordu. Gecenin sessizliğinde çıt yoktu. Sanki kitabının üstüne eğilmiş doktorla beraber zaman da bir süre duruyordu. Evrende bu kitapla yeşil abajurlu lâmbadan başka herşey silinmişti sanki... Doktorun mujik görünüşlü yüzü yavaş yavaş onun insan aklının üstün çabalarına karşı duyduğu hayranlık gülümsemesiyle aydınlanıyordu. “İnsan niçin ölümsüz değil?” diye düşünüyordu. Bütün mekanizmasıyla beyin, görme, konuşma kabiliyeti, bi-

linç, dehâ bütün bunlar toprağa girip yeryüzü kabuğu içinde hallolup soğumağa ve milyonlarca yıl toprağımızla beraber güneşin çevresinde amaçsız, anlamsız dönmeğe mahkûm oluyor. Bu ne diye böyledir? Toprağın katı maddelerinden, gezegenle beraber evrende dönen insanı, tanrısal denecek derecede yüce akılla yoktan varettikten sonra alay ederce-sine bu hale getirmek hak mıdır?

Maddenin değişimi... Ölümsüzlüğün karşısına bunu dikerek avunmak ne büyük tabansızlık! Tabiatte vücuda gelen, bilinçten yoksun birtakım hareketler insan ahmaklığından da aşağıdır. Çünkü ahmaklıkta gene bir bilinç, irade belirtisi var; tabiatte ise bunların hiç biri yok. Ancak ölümün karşısında' vekardan çok korku duyan tabansızlar vücudun ilerde bir otun, taşın ya da bir kurbağanın içinde yaşamağa devam edeceğini düşünerek avunabilir. Madde değişiminde ölümsüzlüğünü görmek, kırılan değerli bir kemandan kalan kutunun parlak geleceğinden söz açmak kadar gülünçtür.

Saat çalmağa başlayınca Andrey Yefimiç koltuğunun arkalığına yaslanıyor, rahatca düşünebilmek için gözlerini kapıyordu. Elinde olmadan, kitaptan edindiği güzel düşüncelerin etkisiyle geçmişiyle hali arasında bir kıyaslama yapıyordu. Geçmişinden nefret ediyor; hatırlamak istemiyordu. Hali de geçmişinden farklı değildi. Düşünceleri artık soğumuş gezegenle güneşin çevresinde döner-

ken, lojmanının yanında, hastane binasında çeşitli hastalıklar, pislik içinde birçok insanın yattığını biliyordu. Kiminin uykusu açılmış, böceklerle savaşıyor, kimi kaptığı mikroptan yilancığa yakalanıyor; ameliyatlı bir hasta sıkın pansımanın verdiği acıdan inliyordu... Hastabakıcılarla iskambil oynayan, votka içenler de vardı...

İstatistik yapılan yılda on iki bin kişi aldatılmıştı; hastane idaresi yirmi yıl önceki gibi hırsızlık, âdi dedikodular, kayırmalar, en göze batan şarlatanlıklarla dönüyordu. Hastane eskisi gibi, ahlâktan yana son derece düşük, şehir halkının sağlığı için faydasız, hatta zararlı bir tesisti. Doktor Ragin, Nikita'nın Altıncı Koğuşta, parmaklığın arkasında hastaları nasıl insafsızca dövdüğünü, Moiseyka'nın hergün şehirde dilendiğini biliyor, hepsini biliyordu.

Öteyandan, son yirmi beş yılda tıp alanında mûcize sayılabilecek büyük ilerlemelerden de haberi vardı. Üniversitedeyken tıbbın da simya, metafizik gibi iflâs edeceğini sanırdı. Şimdi geceleri, tıp dergileriyle broşürleri okurken bilim onu duygulandırıyor, hayret ve hayranlığını uyandırıyor. Gerçekten, ne umulmadık başarılar kazanılmış, ne büyük inkılâp yapılmıştı. Büyük Pirogov'un *in spe* (*) bile imkân görmediği ameliyatlara antisepsi sayesinde kolayca yapılıyordu. Tarımcılar teş-

(*) **Lâtince ; tam tercümesi : „Ümit olarak..**

kilâtında çalışan sıradan doktorlar bacağı diz kapağından kesmeği göze alıyorlardı. Sezariyenlerde ölüm nisbeti yüzde bire düşmüştü. Frengi kökünden tedavi edilebiliyordu. Ya-soyaçekim teorisi, ipnotizma, Pastör'le Koh'un buluşları, sağlık ve istatistik belgelerinden alınan sonuçlar, Tarımcıların sağlık teşkilâtındaki gelişmeler!... Ruh hastalıklarının sınıflandırılması; bunların teşhis ve tedavi metodları kökten değişmelere uğramıştı. Artık delilerin tepelerine soğuk su dökmek, deli gömleği giydirmek âdeti kalkmıştı, onlara da insanca davranılıyordu. Hatta gazetelerin yazdığına göre tımarhanelerde hastalar için balolar, temsiller veriliyordu.

Andrey Yefimiç, Altıncı Koğuş gibi bir batakhannenin ancak demiryolundan iki yüz verst ötede; belediye başkanıyla belediye meclisi üyelerinin doğru dürüst okuma yazma bilmediği; basit halk tabakasından seçildiği küçük bir şehirde varolabileceğini anlıyordu. Oradaki cahil halk doktorlara, ağızlarına erimiş kurşun bile dökseler körü körüne inanır, kâhin gözüyle bakardı. Başka yer olsa, toplum ve gazetler bu küçük *Bastille*'i didik didik ederdi!

Andrey Yefimiç gözlerini açtı.

— E, ne çıkar bundan?... Ne antisepsi dedikleri mikrop savaşı, ne Koh ile Pastör duruma zerre kadar değişiklik getirmediler. Delilere balolar, müsamereler veriliyor ama tımarhaneler eskisi gibi dolup boşalıyor. Şu halde

hepsi kuru gürültüden ibaret. Bugünkü durumda bizim hastaneyle en yüksek bir Viyana kliniği arasında fark yok...

Gene de hüzüne, kıskançlığa benzer bir duygu, bu düşüncelere tam bir ilgisizlik duymasına engeldi; besbelli yorgunluğun sonucuydu bu.

Doktor, yüzünü yastığa gömer gibi, birbiri üstüne koyduğu ellerine dayayarak düşünmeğe devam ediyordu: "Muzır bir işte çalışıyorum. Aldattığım bir sürü insandan haksız para alıyorum... Şerefsizlik benimki... Ama gene de ben tek başıma sosyal kötülüğün ufacık bir parçasıyım... Aslında, bütün eyalet memurları da muzırdır, beleşten aylık alırlar. O halde şerefsizliğimin suçu bana değil, zamana ait. Dünyaya iki yüz yıl sonra gelseydim ben de başka türlü olurdum."

Saat üçü çalarken doktor lâmbasını söndürüp yatak odasına geçti, ama uykusu yoktu.

VIII

İki yıl önce Tarımcıların gönlünden kopmuş, bir hastane açılana kadar şehir hastanesinin hekimler kadrosunu takviye için yılda üç yüz ruble bir yardım sağlanmıştı. Andrey Yefimiç'in yanma bölgeden Yevgeni Fedoroviç Hobotov adında genç bir doktor verdiler.

Otuzunda var yoktu. Esmer, ablak yüzlü, ufarak gözlü bir adamdı; tipi, atalarının Asya'dan gelme olduğunu gösteriyordu. Şehre küçük bir valizle, beş parasız geldi. Beraberinde, kucağında bir çocukla genç, çirkince bir kadının vardı. Hobotov kadını aşçısı olarak tanı-tıyordu.

Genç doktor kasket, çizme, kışın gocuk giyer, Sağlık Memuru Sergey Sergeyiç'le ve hastanenin veznedariyle sıkı fıkı görüşürdü. Başka memurlara nedense «Aristokratlar» diye ad takan Hobotov kimseye sokulmazdı. Evinde “Viyana Kliniğinin 1881 yılına ait yeni reçeteleri” adındaki kitaptan başka kitap yoktu. Hobotov hastalarına giderken bu kitabı almağı hiç ihmal etmezdi. Akşamları kulüpte bilârd oynar, kâğıt oyunlarını sevmez. “Zevzeklik”, “Aşure çorbası”, “Piyazlama!..” gibi argo deyimlerini kullanmaktan hoşlanırdı.

Hastaneye haftada iki kere gelir; hem koğuşlarda vizite yapar, hem poliklinik hastalarına bakardı. Hastanedeki antiseptik şartların kötülüğüne, hâlâ vantuz kullanılmasına kızıyor ama Andrey Yefimiç'i kırmaktan çekindiği için herhangi bir yenilik yapmağa yanaşmıyordu. Yaşlı meslekdaşına içinden “kart tilki” diyor, paralı sandığı için kıskanıyordu. Bir fırsatını bulsa yerine geçmek için can atı-yordu.

Mart sonunda, karların erimeğe, hastane bahçesinde sığırcıkların ötmeğe başladığı bahar akşamlarından birinde, doktor, arkadaşı Posta Müdürünü kapıya geçirmeğe çıkmıştı. Dönüşte yahudi Moiseyke ile karşılaştı. Dilenmekten dönen Moiseyke'nin başı, döşü bağı açık, çıplak ayaklarında eski lâstikler vardı. Elinde sadaka topladığı ufak torba sallanıyordu. Sırıttı. Soğuktan titriye titriye doktora,
— Bir kapek versene! dedi.

Hiç kimsenin en ufak isteğini bile geri çeviremeyen Andrey Yefimiç on kapek verdi. Adamın çıplak ayaklarına, soğuktan morarmış ayak bileklerine bakarak,

— Kötü bu... Yerler yaş... diye düşündü.

Hem acıma hem tiksitmeye benzer bir duyguya kapılarak yahudinin peşinden yürüdü. Bakışı kâh saçsız tepesine, kâh kemikleri sivri sivri çıkmış ayak bileklerine takılarak, arkasından paviyona girdi. Doktoru gören Nikita paçavra kümesinden fırlayıp selâm durdu.

— Merhaba Nikita, diye yumuşak sesle karşılık verdi Andrey Yefimiç. Bu yahudiye bir kundura falan vermeli bari; soğuk almasın adamcağız.

— Başüstüne doktor bey. Müdür beye haber veririm.

— Lütfen. Benim rica ettiğimi söyle.

Dehlizden koğuşa giden kapı aralıktı.

İvan Dmitriç Gromov yatağında, dirseğine dayanmış oturuyordu. Yabancı bir ses duyunca kuşkuyla kulak kabarttı. Doktorun sesini tanıdı, birdenbire öfkeyle titremeğe başladı. Yüzü kıpkırmızı kesildi, gözleri iri iri açıldı. Koğuşun ortasına fırladı.

— Doktorumuz geldi!.. diye bağırıp kahkahayı bastı. Çok şükür!.. Gözünüz aydın baylar, doktor bize uğramak lûtfunda bulundu. Uğursuz köpek seni!

İvan Dmitriç bu sözleri koğuştakilerin onda görmeğe alışmadıkları bir taşkınlıkla, ayağını yere vurarak haykırdı.

— Gebertmeli alçağı!.. Gebertmek de az, kubura sokup boğmalı!

Andrey Yefimiç başını içeri uzatarak tatlı, sâkin bir sesle,

— Neden? dedi.

— Neden mi?!..

İvan Dmitriç sinirli bir hareketle sabahlığının eteklerini kavuşturdu, doktora tehditkâr bir tavırla yaklaştı. Dudaklarını, tükürecekmiş gibi buruşturarak, tiksintiyle,

— Hırsız! Şarlatan!.. Cellât! diye birbiri peşince sıraladı.

Andrey Yefimiç'in gerçekten suçluymuş gibi bir hali vardı.

— Sâkin olun canım, diye gülümsedi. İnanın bana, ömrümde birşey çalmadım... Öbürlerini de çok büyütüyorsunuz. Bana kızgınsınız galiba. Sâkin olun, rica ederim. Anlatın bakalım, neden kızdınız bana, ne yap-

tım size?

— Burada tutuyorsunuz beni. Neden?

— Hastasınız...

— Hastayım, anladık. Ama düzinelerce, yüzlerce deli kollarını sallıya sallıya dışarda dolaşıyor. Siz, cahilliğinizle, hastaları sağlam insanlardan ayırdedemiyorsunuz. Sizin yüzünüzden ben ve bu zavallılar ne diye şamar oğlanlığına mahkûm olalım? Siz, Sağlık Memurunuz, idare memuru ve bütün bu hastane-deki deyyuslar ahlâk bakımından hepimizden kat kat aşağısınız. Öyleyse niçin buraya sizi değil de bizi kapattılar? Mantık neresinde bunun?

— Ahlâkla, mantıkla ilgisi yok. Herşey sadece tesadüfe bağlı. Yakaladıklarını buralara tıkarlar, yakalanmıyanlar dışarda gezer; hepsi bu... Benim doktor, sizin ruh hastası oluşunuzda ahlâkın ya da mantığın bir payı yok; söylediğim gibi, tesadüf...

— Saçmalık bu; diye boğuk sesle homurdandı İvan Dmitriç. Sonra biraz daha sâkin bir halle yatağına oturdu.

Nikita doktorun yanında Moiseyka'nın ceplerini karıştırmaktan çekindiği için yahu-di dışardan getirdiği ekmek parçalarıyla kemikleri, irili ufaklı renk renk kâğıtları yatağına dizi-yordu. Soğuktan hâlâ titriyor, kendine göre bir makamla yahudice hızlı hızlı birşeyler mırıldanı-yordu. Besbelli bir dükkân açtığı hayalini kuruyordu.

— Bırakın beni, ne olur! dedi İvan Dmitriç; sesi titrek çıkıyordu.

— Yapamam ki...

— Niçin ama, niçin?

— Elimde değil. Hem ben sizi salıverirsem, şehirde görünür görünmez ya halk ya da polis yakalayıp yeniden gönderir buraya.

— Evet, doğru... Haklısınız. (İvan Dmitriç alnını uğuşturdu.) Peki ne yapmalıyım? Ne?

Gromov'un sesi, genç, zekî, tık'li yüzü Andrey Yefimiç'in hoşuna gitti. Delikanlının gönlünü almak, avutmak istedi. Yatağının kenarına ilişti. Biraz düşündükten sonra,

— Ne yapmanız gerektiğini soruyorsunuz; diye başladı. Bulunduğunuz durumda buradan kaçmak belki en iyi şekildir. Ama yazık ki boşa zahmettir. Çünkü demin söylediğim gibi, yakalarlar sizi... Toplum suçlulardan, ruh hastalarından ve işine gelmiyen başka kimselerden kendini korumak istediği zaman onunla başa çıkamazsınız! Burada kalmanızı gerekli sayarak boyun eğmeniz en iyisi.

— Kimse için gerekli değildir bu.

— Hapisane, tımarhane gibi yerlerin varoluşu onların gerekli olduğunu gösterir ve boş da kalamazlar elbet. İçeriye siz değilseniz ben; ben olmasam üçüncü birisi girecektir... Zamanla, ama çok sonra hapisanelerin, tımarhanelerin, deli gömleğinin, nefret ettiğiniz parmaklığın kalkacağı bir dönem gelecektir. Ergeç olacaktır bu.

İvan Dmitriç alayla gülümsedi. Gözlerini kısarak,

— Şaka ediyorsunuz, değil mi? dedi. Geleceğimiz, siz ve yordakcınız Nikita gibileri ne diye ilgilendirsin? Ama gene de kalbinizi bozmayın sayın bayım. Evet, daha iyi zamanlara kavuşacağız. Belki sözlerim size basma kalıp, uydurma gibi geliyor; gülüp geçeceksiniz ama olsun! Yeni bir hayatın ışıkları parlıyacak; gerçek, doğruluk kötülüğü yenecek, talih bize de güler yüz gösterecek. Ben bunu görmeden gebereceğim ama başkalarının torunlarının torunları kavuşacak buna. İleri!... Tanrı bizimle birlik dostlar!...

İvan Dmitriç doğruldu. Gözleri alev alev yanıyordu. Kollarını pencereye doğru uzatarak derin bir heyecanla devam etti:

— Parmaklığın arkasından kutsuyorum sizleri. Yaşasın gerçek! Sevinç içindeyim!...

Doktor Rağın genç adamın coşkunluğunu biraz tiyatroyarî bulmakla beraber beğendi. Gene de,

— Taşkın sevincinize sebep yok bence; demekten kendini alamadı.

— Evet; hapisaneler, tımarhaneler kalkacak; buyurduğunuz gibi, gerçek ve iyilik kötülüğü ezecek. Fakat genel durum değişmiyecek, tabiat kanunları hep aynı kanunlar olacak... İnsanoğulları hastalamp ihtiyarlayacak, sonunda, tıpkı bugünkü gibi, ölecekler. Hayatınız ne kadar ihtişam, huzur içinde geçerse geçsin eninde sonunda tahta sandığa

uzatacaklar, kapağını çiviledikten sonra karanlık çukura atacaklar...

— Ya ölümsüzlük?...

Doktor dudak büktü:

— Hadi canım...

— Pekâlâ. Siz inanmıyabilirsiniz ama ben inanıyorum. *Dostoyevski* mi, *Voltaire* mi eserlerinden birinde, “Tanrı gerçekte olmasa bile insanoğulları onu icat ederlerdi...” demiş. Ben de, ölümsüzlük olmasa bile insan aklının ergeç icat edeceğini söylüyorum.

Andrey Yefimiç keyifle gülümsedi.

— Güzel söz. İnanmanız çok iyi. Böyle bir îmanla insanı duvara bile gömseler rahatı bozulmaz. Tahsiliniz nedir sorabilir miyim?

— Üniversiteye gittim ama bitirmedim.

— Olsun. Siz düşünen, kafalı bir gençsiniz. Durum ne olursa olsun avunabilirsiniz. Hayatın özüne varmağa çabalayan özgür, derin düşünce, bir; bu dünyanın değersiz, boş telâş ve kaygılarına karşı tam ilgisizlik, iki; bunlar Tanrının insana verebileceği en büyük bağışlar... Demir parmaklığın arkasında da mutlu olabilirsiniz. Fıçısında yaşayan Diyojen’i düşünelim: Dünyanın en kudretli hâkanlarından mutluydu!

— Aptallığına doymasın... diye sözünü kesti Gromov. Yüzü gene asıldı, birden öfkeleterek ayağa kalktı. Bağırarak konuşuyordu:

— Vızgelir bana Diyojen de şu bu hayat kavramları da!... Bana ne onlardan?... Ben hayatı seviyorum, olanca ihtirasımla seviyo-

rum! Takip edildiğim fikrine saplanmışım, korku zehir gibi yiyor içimi. Gene de anlarım oluyor ki doyulmaz bir yaşama hırsı içinde boğuluyor, gerçekten çıldırmaktan korkuyorum... Yaşamak istiyorum ben, hem öylesine istiyorum ki!...

Odayı heyecan içinde bir ucundan öbür ucuna dolaştı. Sonra sesini alçaltarak,

— Bunlara daldığım zaman birtakım hayaller gelir önüme, müzik sesleri duyurım... Ormanda, deniz kenarlarında dolaşırım... O zaman hareketli, mânalı bir hayata karışmak için neler vermezdim! E... dışarda ne var ne yok anlatın bari...

— Şehir havadislerini mi yoksa genel olarak mı soruyorsunuz?

— Şey... İlkin şehirden sonra herşeyden bahsedin.

— Ne anlatayım, bilmem ki! İnsan şehirde can sıkıntısından patlayacak gibi oluyor. İki lâf edecek, sözü dinlenir adam bulamazsınız. Yeni kimseler yok... Şey, unuttum: Geçenlerde Hobotov adında genç bir doktor geldi.

— Yeni değil ki, daha ben buraya girmeden şehre gelmişti. Hımbılın biri.

— Evet, kültür bakımından biraz zayıf.. Ne garip, biliyor musunuz? Genel duruma bakılırsa, başkentimizde, büyük şehirlerde kültür faaliyeti yerinde, durgunluk yok. Şu halde ellerinde değerli elemanlar bulunması gerekir. Ne diye bize her seferinde böyle molozlar gönderirler, anlamıyorum. Talihsiz şehir!

— Doğru, talihsiz şehir... diye tekrarladı İvan Dmitriç; hafifçe göğüs geçirip güldü ve sormağa devam etti:

— Başka ne var ne yok? Gazeteler, dergiler neler yazıyorlar?

Koğuştta hava iyice kararmıştı. Doktor kalktı. Ayakta, Avrupada ve Rusyada neler yazıldığını, hangi akımların ilgi gördüğünü anlatmağa başladı. İvan Dmitriç soluksuz dinliyor, soru üstüne soru yağdırıyordu. Birdenbire korkunç birşey hatırlamış gibi başını elleriyle sıktı, doktora sırtını çevirerek yatağa attı kendini.

— Ne oldunuz? diye telâşlandı Andrey Yefimiç.

— Bırakın beni! Bir tek kelime duymıyacaksınız benden, anladınız mı?

Sert, haşın konuşuyordu.

— Neden?

— Bırakın diyorum; gidin... cehenneme kadar!...

Andrey Yefimiç omuzlarını kaldırdı, iç çekerek dışarı çıktı. Dehlizden geçerken hademeye,

— Burayı biraz derleyip toptasan Nikita, dedi. Bu ne koku!...

— Başüstüne, toptarım efendim.

Lojmanına giderken, “Ne sevimli genç diye düşünüyordu doktor. Buraya geldiğimden beri rastladığım konuşulacak ilk adam... Hem konuşabiliyor, hem neler gerekliyse onlarla ilgileniyor...”

Evde kitap okurken, yatarken, hep Gromov'u düşündü. Ertesi sabah uyanınca ilginç, akıllı bir gençle tanıştığını hatırlıyarak memnuluk duydu. İlk fırsatta gene Altıncı Koğuşa gidip onunla çene çalacaktı.

X

İvan Dmitriç tıpkı bir gün önceki gibi, başını elleriyle kavramış, ayaklarını toplayarak yatıyordu. Yüzü görünmüyordu.

— Merhaba dostum, dedi doktor. Uyu-
yor muydunuz?

İvan Dmitriç, yüzü yastığa gömülü,

— İlkın, dostunuz değilim; dedi. İkincisi,
boşa uğraşmayın, ağzımdan tek kelime alamazsınız! diye tersledi doktoru.

Öteki bozuldu.

— Tuhafsınız... Dün güzel güzel konuştuk, sonra durup dururken kızdınız, sohbetimizi yarıda kestiniz. Bir pot mu kırdım, yoksa size aykırı görünen bir düşünce mi attım ortaya ?

Gromov yatağında doğruldu, doktoru alaylı, kuşkulu bir bakışla süzdü; gözleri kızarıktı.

— Size inanırım mı sanıyorsunuz? Hafiyeliğinizi başka yerde yapın. Başkalarının ağzını arayın, bende iş yok. Ne maksatla geldiğinizi daha dün anladım.

Doktor gülümsedi.

— Garip düşünüyorsunuz. Demek beni hafiye olarak görüyorsunuz.

— Evet, öyle sandım. İster hafiye, ister beni denemekle görevlendirilmiş doktor olun, hepsi aynı kapıya çıkar.

— Darılmayın ama siz şey... gerçekten pek tuhafsiniz.

Doktor bir iskemle alarak İvan Dmitriç'in yatağının yanına oturdu, sitemle başını salladı.

— Diyelim ki haklısınız; farzedelim ki sizi polise teslim etmek için haince ağzınızı arıyordum. Ne olacaktı?... Tutuklanıp mahkemeye verilecektiniz. Mahkeme, hapisane buradaki hayatınızdan daha mı kötü? Sür-gün, hattâ kürek mahkûmu olmak bu koğuşta kalmaktan daha mı acı?.. Bence değil. Şu halde neden korkuyorsunuz benden?

Doktorun sözleri İvan Dmitriç'i etkilemiş olmalıydı; yatağında doğruldu, rahatladı.

Saat beşe geliyordu. Andrey Yefimiç genellikle o saatte evinde odadan odaya dolaşarak, Daryuşka'nın bira içme saatinin gelip gelmediğini sormasını beklerdi. Dışarda açık, sâkin bir hava vardı.

— Yemekten sonra biraz hava almağa çıktım, size uğradım, dedi doktor. Bahar havası âdeta...

— Aylardan ne şimdi; Mart mı? diye sordu Gromov.

— Evet. Mart sonu.

— Çamur var mı dışarda?

— Yo, pek yok. Bahçe yolları iyice temizlendi.

İvan Dmitriç uykudan uyanmış gibi kı zarmış gözlerini oğuşturdu.

— Şimdi arabayla şehirden çıkıp şöyle bir tur atmalı, sonra da eve dönüp sıcak çalışma odasına kurulmalı... Bir de şey... bu işin ehli bir doktora baş ağrısının çaresini sormalı. (İvan Dmitriç bir an sustuktan sonra devam etti) Ne zamandır insan gibi yaşamıyorum... Pek iğrenç yer burası!.. Dayanılmaz derecede iğrenç!

Dünkü heyecandan yorgun, bitkin bir hali vardı, isteksiz konuşuyordu. Parmakları titriyor, yüzünden, başının ne kadar ağrıdığı belli oluyordu.

— Sıcak, rahat bir çalışma odasıyla bu koğuş arasında hiç fark yok, dedi doktor Ragin. Huzur, dirlik insanın dışında değil, içindedir.

— Ne demek o?

— Sıradan biri, iyiyi kötüyü arabalarla çalışma odalarında umar. Düşünen insan her şeyi kendinde bulur.

— Siz bu felsefeyi yaz kış sıcak, turunc kokuları içinde olan Yunanistana yaymağa gidin. Bizim iklimimize göre değil... Diyojen üzerine kiminle konuştum ben, sizinle galiba?..

— Evet; dün bahsettik.

— Diyojen'in ne çalışma odasına, ne sıcak eve ihtiyacı vardı. O sıcakta bunlara lü-

zum yoktu tabî! Fıçısında yan gelip portakalları zeytinleri gövdesine indiriyordu. Herif Rusyada yaşamış olsa Aralıkta değil, Mayısta bile sıcak oda arardı; iflâhını keserdi soğuk!

— Yo. İnsan, herhangi bir ağrı gibi soğuşu da duymayabilir. *Marcus Aurélius*, “Ağrı duyulduğu için ağrıdır: Onu irade gücüyle başka şekilde görmeğe çalış; aklından çıkar, sıızlanmayı bırak, ağrı kendiliğinden geçer...” demiş. Doğrudur bu. Bir düşünürün, hattâ sadece düşünen, herşeyin özüyle ilgilenen birinin başkalarından farkı, ızdırabı küçümsemektir. O daima memnundur, hiçbir şeye aldırılmaz.

— Demek ben; acı duyduğum, halimden memnun olmadığım ve herifçioğlunun alçaklığı karşısında apışıp kaldığım için budalanın biriyim, öyle mi?

— Hayır, bunu demek istemedim. Ama derinliğine düşünmeği başarabilerseniz dış heyecanları uyandıran şeylerin ne kadar değersiz olduğunu anlarsınız. Hayatın özünü kavramağa çalışmalıyız, gerçek mutluluk bundadır.

İvan Dmitriç yüzünü ekşitti :

— Hayatın özü... İç, dış... Kusura bakmayın, ben de bunları anlamıyorum. Bildiğim tek şey... (Gromov ayağa kalktı, doktora sert bakarak) evet, tek şey Tanrının beni sıcak kanla, sinirlerle yarattığı!... Bildiğim bu. Her canlı doku dıştan gelen çeşitli tahrike karşı bir tepki gösterir. Ben de bu tepkiyi gösteriyorum. Bir yerim ağrıdığı zaman bağırır, ağ-

larım. Alçaklığa hiddetle, ahlâksızlığa nefretle karşılık veririm. Ancak bunları duyduğum zaman yaşadığımı bilirim. Bir organizma ne kadar ilkelse duygulanma ve dıştan etkilenme gücü o derece zayıftır. Organizmanın gelişmesiyle, etkilenme ve gereken hallerde tepki gösterme gücü o ölçüde artar. Bilmiyor muydunuz bunu? Bir de doktor diye geçiniyorsunuz!... Acıyı küçümsemek için durumunuzdan daima memnun olmak, herşeyi tabiî görmek, yani şu yaratığın haline gelmek lâzım! (İvan Dmitriç, insanlıktan çıkmış, yağ tulumu şişko mujiği gösterdi). Ya da acılar içinde öyle pişmelisiniz ki hiçbir şey duymamalısınız; başka deyimle, yaşamamalısınız. Özür dilerim, düşünür ya da filozof değilim, bu işlerden anlamam. Bu konularda öyle uzun boylu konuşamam.

— Tam tersine, çok güzel konuşuyorsunuz.

— Özendiğiniz stoik'ler (*) gerçekten olağanüstü insanlardı; ne var ki felsefeleri daha iki bin yıl önce donmuş, bir adım ilerleyememişti. İlerleyemezdi de, çünkü pratik değildi, gerçek hayata uymuyordu. O zaman bile bunu tutanlar sadece okumaya, bilime ömür vermiş kişilerdi; çoğunluk anlamıyordu.

Servete, hayatın nimetlerine, rahatlığa

(*) Stoik; Stoisizm denilen, temeli koyu ahlâkçılık, sabır ve sebat olan felsefe ekolüne bağlı kimse.

karşı ilgisizlik; ızdıraba, ölüme küçümseme duymağı öğreten bir sistemi geniş kütle benimseyemez. Sebep de şu: Zenginlikten, refahtan nasibi olmıyan bu çoğunluk ızdırabı küçümserse, yaşadığı hayatı küçümsemiş olur. Zira onlar için yaşamak; açlık, soğuk, hakaret, her türlü kayıp ve eksiklikler duymak, Hamletvâri ölüm korkularıyla titremektir. Hayat boyunca hep bu... Bunun için tekrar söylüyorum, stoik felsefesi geleceği olmayan bir felsefedir. Yüzyılımızın başlangıcından bugüne dek, gördüğünüz gibi, gelişen bir mücadele var; acılara karşı duyarlık, etkilenme gücü...

İvan Dmitriç birdenbire düşüncelerinin akışını yitirdi, durdu, sinirli bir halle alnını uğuşturdu.

— Önemli birşey söyleyecektim, zihnim karıştı; dedi. Neydi acaba?.. Ha, hatırladım! Diyecektim ki, stoiklerden biri, vaktiyle, bir köleyi esarette çektiği ızdıraptan kurtarmak için onun yerine geçmiş... Gördünüz mü, stoik de onu etkileyen duyguya yenilmiş. Ancak başkasının ızdırabına merhamet duyup isyan eden bir ruh, felsefenin etkisinden sıyrılarak kendini feda edecek kadar yücelebilir. Buraya düştükten sonra bildiklerimi de unuttum; yoksa size başka örnekler de verebilirdim. Canım, İsayı alalım: İsa gerçek hayatta ağlıyan, gülen, kederlenip öfkelenen, hattâ can sıkıntısı duyan bir insandı. Ölüme, işkencelere gülümseyerek gitmedi; ölümü

küçümsemi-yordu. Getsemani Bahçesinde dua ederken Ulu Tanrıya, - kabilse - onu bekleyen acılardan esirgemesini yalvarı-yordu.

İvan Dmitriç güldü, tekrar yatağına oturdu.

— Diyelim ki; insanın huzuriyle mutlu-luğu dışta değil, kendi varlığındadır. Diyelim ki, ızdırabı hor görmek, hiçbir şeye aldırma-mak gereklidir. Fakat bunları sizin ağzınız-dan duymak tuhafıma gidiyor; bir düşünür, ya da filozof musunuz yoksa?

— Hayır, filozof değilim. Ama akılla il-gili öğütleri herkes verebilir.

— Yo, ben sizin şu herşeyin özüne var-mak, acıyı küçümseme ve buna benzer konu-larda kendinizi neden bu kadar yetkili gör-düğünüzü merak ediyorum doğrusu doktor. Siz hayatta hiç ızdırıp çektiniz mi? Müsaade edin de şunu sorayım Çocukluğunuzda da-yak yediniz mi hiç?

— Hayır. Ailem dayak cezasına şiddetle karşıydı.

— Yaa!.. Bizim peder kıyasıya dö-verdi beni. Hemoroit hastası, haşin, uzun burun-lu, sarı boyunlu bir memurdu... Neyse... Size dönelim. Demek ömrünüzde kimse size bir fiske vurmadı, korkutmadı, hırpalamadı. Öküz gibi sağlamsınız da... Babacığınızın ka-nadı altında büyüdünüz, okudunuz, hemen iyi kötü bir işe kondunuz. Yirmi yıldan fazladır ışığı, yakıtı, hizmetçisi bedava bir lojmanda oturup istediğiniz gibi, istediğiniz kadar çalış-tınız. Hiç birşey yapmasanız da ne lâzım gelir-di!. Zaten yaradılıştan tembel, gevşek bir a-

damsınız; bu yüzden mümkün olduğu kadar sâkin, rahat yaşama şartları sağlamağa baktınız. İşlerinizi Sağlık Memurunuzla öteki köpoğlular arasında paylaştınız, keyif çattınız. Para biriktirdiniz; karnınız tok, sırtınız pek... Sıcak odada, sessizlik içinde kitap okuyor, yüksek konulu birtakım saçmalıklara dalabiliyorsunuz; bir de.. (Gromov doktorun kırmızı burnuna baktı) demleniyorsunuz! Kısacası, siz gerçek hayatı görmediniz, yaşamadınız. Gerçek hakkında bilginiz sadece teoriden ibaret. Izdırabı küçümsemeniz, hiçbir şeye aldırmamanızın nedeni basit: Bu dünyada herşeyi boş, değersiz görmek, hayatı, acıyı, ölümü hiçe saymak, hayatın özüne varmanın mutluluğunu duymak, bunların hepsi göbek büyötmüş Rus tembellerine has felsefedir. Siz-söz gelişi - bir mujiğin karısını dövdüğünü görüyorsunuz, araya girip kadını kurtarmanız gerekir, değil mi?.. “Bırakmalı, nasıl olsa ergeç ikisi de ölecek!..” Hele, dövenin dövölüne değil, kendisine kötölük ettiğini düşünürseniz... Kör kütük sarhoş olana kadar içmek de mânasız, çirkin bir hareket; ama içsek de öleceğiz, içmesek de... Hastalarınızdan bir kadın size dişinin ağrıdığından şikâyet etse ona ağrının sadece bir ağrı kavramı olduğunu, insanoğlunun ağrı, acı duymadan yaşıyamıyacağını; hepimizin sonunda öleceğimizi söyliyerek başınızdan savarsınız. “Seninle mi uğraşacağım be kadın; tam derin düşüncelerime dalmış votkamı yudumluyordum...” diye içiniz-

den geçirirsiniz. Genç bir adam sizden bir ağabey öğüdü istemeğe gelmiştir: Hayatta ne yapmalı, nasıl yaşamalı?.. Başka birisi ilkin düşünür, sonra cevap verir. Ama, sizde cevap hayırdır: “Gerçeğe ererek, gerçek mutluluğa varmağa çalış!” İyi ama şu “Gerçek mutluluk” neymiş?

Bunun cevabı yok işte. Bizi burada demir kafes arkasında çürüyüp hırpalıyorlar. Sizce bu çok iyi, yerinde birşey; çünkü ha bu koğuş, ha konforlu çalışma odası, hep bir... Felsefeniz rahat: Yapacak birşey yok, vicdanınız, pak, üstelik bir de düşünür geçinirsiniz... Yoo bayım, bu ne felsefe, ne düşünüş tarzı, ne de yeni bir görüş; bu düpedüz, tembellik. Hint fakirliği, uyku sersemliği... Öyle ya!

İvan Dmitriç gene kızmağa başladı :

— Izdırabı küçümthersiniz ama parmağınızı kapıya sıkıştırınca öyle bir çığlık atarsınız ki !

— Ne biliyorsunuz, belki de atmam; diye gülümsedi Andrey Yefimiç.

— Tamam!.. İmandık... Peki, ister misiniz birdenbire inme insin ya da küstah avanağın biri mevkiine, ünvanına güvenerek size başkaları huzurunda hakaret etsin, siz de bunu sîneye çekmek zorunda kalasınız? İşte o zaman âleme, gerçeğe varmak, gerçek mutluluğa kavuşmak için öğüt vermenin ne olduğunu anlarsınız.

— Bu orijinal işte! dedi Andrey Yefimiç; memnun bir gülüşle ellerini uğuşturdu. Si-

zin özel halleri genelleştirerek konuşmanız pek hoşuma gidiyor. Hele beni anlatmanıza bayıldım! Sizinle görüşmekten inanın büyük zevk duyuyorum. Peki ben sizi dinledim, şimdi siz dinleyin beni lütfen.

XI

Konuşma bir saat kadar devam etti. Andrey Yefimiç içten etkilendi. Daha sonra her gün Altıncı Koğuşa gelmeğe başladı. Sabah ve öğleden sonraları geliyor; çoğunda hava kararana kadar İvan Dmitriç'le sohbet ediyordu. İvan Dmitriç baştan ona pek yüz vermiyordu, doktorun maksatlı olarak geldiğini sanıyordu, soğuk davranıyordu. Ama zamanla alıştı; haşin hallerinin yerini yarı alçak gönüllü, yarı alaylı bir tavır aldı.

Çok geçmeden hastanede Andrey Yefimiç'in Altıncı Koğuşa dadandığı haberi yayıldı. Ne Sağlık Memuru ne Nikita ile hastabakıcılar onun koğuşa gelip diğer hastalara bakmadan, reçete yazmadan, saatlerce oturmasının ve hastalardan biriyle bilmedikleri şeylerden konuşmasının nedenini bilmiyordu. Hareketlerini herkes garipsiyordu.

Eskiden böyle birşey hiç olmazken, Mihayıl Averyaniç doktoru evinde bulamıyordu. Hele Daryuşka büsbütün şaşkına dönmüştü: Doktor birasını belirli zamanda değil, rastgele

içiyor, yemeğe bile geç kaldığı oluyordu.

Haziran sonuydu. Doktor Hobotov bir gün, bir iş için Andrey Yefimiç'in dairesine uğradı. Avluda birisi, ihtiyar doktorun ruh hastaları pavyonuna gittiğini söyledi. Hobotov Altıncı Koğuşun yolunu tuttu. Dehlizde durarak şöyle bir konuşmaya kulak misafiri oldu.

İvan Dmitriç sinirli bir halle,

— Yo, biz sizinle hiç bir zaman anlaşılamayız doktor; bana kendi inancınızı aşılayamazsınız! diyordu. Siz gerçeği bilmiyorsunuz; hayatta hiç acı çekmediniz; sülükler gibi başkalarının ızdıraplarına yapışarak besleniyorsunuz. Oysa ki ben doğduğum günden bugüne kadar acılar içinde yaşadım. Bunun için açık söylüyorum, kendimi sizden her bakıma yüksek sayıyorum. Siz bana akıl öğretemezsiniz!

Andrey Yefimiç yavaştan, karşısındakinin onu anlamak istememesine üzülererek konuşuyordu

— Mesele bunda değil, dostum. Sizin hayatta acı çekmeniz, benim çekmemiş olmam önemli değil. Acı, sevinç geçici şeyler, geçelim bunları... Siz ve ben düşünen, birbirimizi akılları işleyen insanlar olarak kabul eden iki aydınız. Görüşlerimiz ne kadar farklı olsa da aramızda bir ortaklık doğacaktır. Ah dostum, bilseniz, şu çevremizdeki delilik, kabiliyetsizlik ve ahmaklık nasıl bıktırmıştır beni!.. Burada sizinle konuşmaktan gerçek-

ten büyük zevk duyuyorum. Akıllısınız, hayranım size.

Hobotov kapıyı hafifçe aralayıp koğuşa baktı. İvan Dmitriç başında deli takkesiyle, doktor Ragin onun yanında, yatağında oturuyordu. Delinin yüz çizgileri oynuyor; vücudu vakit vakit ürperip sarsılıyordu. Elleri de boş durmuyor, ikide bir sinirli sinirli sabahlığının önünü kavuşturuyordu.

Doktor başını eğmiş, hareketsiz oturuyordu; yüzü kızarmış, şaşkın ve hüzünlüydü. Hobotov omuzlarını kaldırıp gülümsedi, Nikita ile bakiştı. Nikita da omuzlarını kıpırdattı.

Ertesi gün Hobotov paviyona Sağlık Memuruyla beraber geldi. Koğuştaki konuşulanı dehlizden dinlediler. Hobotov paviyondan çıkarken,

— Bizim babalık temelli sapıttı galiba! dedi.

Pırıl pırıl pabuçlarına çamur sıçramasın diye su birikintilerini özenle geçen Sergey Sergeyiç dini bütün adam haliyle,

— Sen günahkâr kullarını koru Ulu Tanrım! diye göğüs geçirdi. Size birşey söyleyeyim mi sayın Yevgeni Fedoroviç: Ben çoktandır bunu bekliyordum zaten.

XII

Andrey Yefimiç gitgide çevresindeki es-

rarlı havayı farketmeğe başladı. Hastane halkı; hademe, hastabakıcılar, hastalar bile onunla karşılaşınca garip, soran bakışlarını yüzüne dikeyor, aralarında fısıldaşmağa başlıyorlardı. Hastane bahçesinde rastlamayı sevdiği İdare Müdürünün küçük kızı Maşa, doktor her zamanki gibi saçlarını okşamak isteyince kaçıyordu nedense... Postane Müdürü Mihayıl Averyaniç konuşurken “Çok doğru... Haklısınız!” diye doğrulamıyordu artık. Garip bir şaşkınlıkla “Evet evet, evet evet...” diye mırıldanmakla yetiniyordu. Sonra arkadaşını düşünceli, hüznü dolu bir bakışla süzerek, damdan düşercesine, votka, birra içmemesini salık veriyordu. Nazik bir insan olduğu için açıkça söylemiyor, dolambaçlı yollardan, çeşitli örnekler vererek konuşuyordu. Çok iyi bir insan olan bir tabur komutanının, babacan alay papazının içkiden nasıl hasta düştüklerini, içkiyi bırakınca da tamamen iyileştiklerini defalarca anlattı. Meslekdaşı Hobotov da Andrey Yefimiç'i iki üç defa ziyaret etti. O da alkollü içkileri kesmesini ve, durup dururken, bromür içmesini söyledi.

Ağustosta Andrey Yefimiç belediye başkanından, önemli bir iş görüşmek için çağırıldı. Gereken saatte belediyeye gelince orada askerlik şubesi reisine, bölge okulları müfettişi ve bir belediye üyesiyle karşılaştı. Hobotov da şişman sarışın bir zatla oradaydı. Sarışın adamı Andrey Yefimiç'e tanıştırdılar:

Söylemesi zor bir Polonyalı ismi taşıyan bir doktordu. Şehirden otuz verst ötede bir harada oturuyordu; belediyeye şehirden geçerken uğramıştı.

Gelenler selâmlaştıktan ve masanın çevresinde yerlerini aldıktan sonra belediye üyesi Andrey Yefimiç'e döndü:

— Sizi ilgilendiren bir bildirimiz var doktorcuğum; dedi. Yevgeni Fedoroviç, eczanenizin hastane binasında pek sığınmadığını söylüyor. Bunu paviyonlardan birine kaldırmanızı daha uygun buluyor. Kaldıralım; güç de değil ama paviyonu tamir ettirmek gerekecek.

Andrey Yefimiç biraz düşündü,

— Evet, tamirsiz olmaz, dedi. Eczaneyi köşedeki paviyona kaldırırsak enaz beş yüz ruble masraf ister. Gereksiz bir masraf.

Bir süre sustular. Sonra doktor Ragin hafif bir sesle devam etti :

— Hastanemizin bu haliyle şehir için hayli ağır bir yük, bir lüks olduğunu daha on yıl önce de arzetmiştim. Kırk yıllarında (*), o zamanki imkânlara göre yapılmıştı... Bugün şehir gereksiz yapılara, görevlilere bolkeseden para harcıyor. Bence başka şartlarla bir değil, iki örnek hastane bakılabilirdi.

— Önceden de arzetmiştim: Tıbbî kısım dı belediye üyesi.

— Önceden de arzetmiştim: tıbbî kısım

(*) 1840-50 yılları...

Tarımcılara devredilmelidir.

— Tamam. Paranızı da Tarımcılara devredin, onlar da üstüne otursunlar!.. diye güldü sarışın doktor.

— Malûm; dedi belediye üyesi, o da güldü.

Andrey Yefimiç durgun, donuk bakışını sarışın doktora çevirdi :

— Haksızlık etmiyelim...

Gene sustular. Çay geldi. Askerlik şubesi reisinin halinde tuhaf bir maçıpluk vardı. Masanın üstünden eğilerek Andrey Yefimoviç'in elini tuttu.

— Sizi büsbütün kaybettik doktor, dedi. Gerçi siz keşiş hayatı yaşıyorsunuz: Kâğıt oynamazsınız, kadınlardan kaçarsınız... Sıkılırsınız bizimle...

Hep birlikte, bu şehirde olgun, kendini bilen bir adamın can sıkıntısından patlıyacağından yakınmağa başladılar. Tiyatro yok, müzik yoktu... Son danslı toplantıda kulüpte yirmi bayana topu topu iki kavalye düşüyordu. Gençler dans edecek yerde kimi büfeye tıklıyor, kimi kumara dalıyordu.

Andrey Yefimiç birden söze karıştı. Kimseye bakmadan, hafif sesle, ağır ağır konuşuyordu. Şehir halkının enerjisini, duygularını ve aklını kumarla, boş dedikodulara harcamakla ne kadar yanlış yolda olduğuna işaret etti. İlgi çekici konular üzerinde konuşmalara, okumaya vakit ayırsalar şüphesiz zevkleri daha incelirdi. Andrey Yefimiç,

yalnız akla dayanan oluşları önemli sayıyor, onun dışında herşeyi küçük, boş görüyordu.

Meslekdaşını dikkatle dinleyen doktor Hobotov, birdenbire,

— Bugün ayın kaçı Andrey Yefimiç? diye sordu.

Cevabı aldıktan sonra sarışın doktorla beraber, bu işin acemisi olduklarını anladıkları halde Andrey Yefimiç'i imtihana devam ettiler. Günü, yılda kaç gün bulunduğunu ve Altıncı Koğuştaki yatan meraka değer birisinin zamanımızın peygamberi olduğuna dair söylentilerin gerçekliğini sordular.

Son sorudan sonra elinde olmadan kızaran Andrey Yefimiç,

— Bahsettiğiniz hasta gerçekten meraka değer bir genç; diye karşılık verdi.

Ötekiler başka birşey sormadılar.

Antrede askerlik şubesi reisi pardesüsünü giyen doktorun onuzuna elini koyarak iç çekti;

— Biz ihtiyarlar istirahate çekilmeliyiz artık, istirahate... dedi.

Andrey Yefimiç belediyeden çıkınca, toplantının onun aklı durumunu incelemek için kurulmuş bir komisyon olduğunu anladı. Sorulanları hatırlayınca kızardı ve hayatında ilk defa tıbbı karşı bir acıma duydu nedense...

Doktorların yaptıkları yoklamayı düşünürken,

— Ne iş bu, dedi kendi kendine; bunlar ruh hastalıklarını okuyalı, imtihan vereli ne-

kadar oldu ki... Ne kara cahillik, ilkel bilgilerden yoksunlar!..

Ömründe ilk defa hiddetlenmiş, hakarete uğramış hissetti kendini.

O akşam Mihayıl Averyaniç da geldi. Yaşlı Postane Müdürü selâmlaşmadan doktorun ellerini kavradı, içten heyecanla,

— Aziz dostum; size olan samimiyetime, dostluğuma inandığınızı isbat edin! dedi, Andrey Yefimiç'in ağzını açmasına vakit bırakmadan,

— Sizi tahsiliniz, ruh asaletiniz için severim; diye devam etti. Beni dinleyin dostum. Bilim kuralları doktorlara, sizden gerçeğin saklanması emreder. Ama ben askerce, daha dobra konuşuyorum: Siz rahatsızsınız... Bağışlayın beni azizim, ne yapayım gerçek bu... Çevrenizdekilerin hepsi çoktan farkında... Biraz önce doktor Hobotov da söyledi: Sağlığınızı düzeltmek için biraz dinlenip eğlenmelisiniz. Çok doğru. Hem de mükemmel bir şey bu. Bugünlerde ben de izin alıp hava değiştirmek niyetindeyim: Ufak bir seyahate çıkacağım. Bana dostluğunuzu isbat etmek isterseniz birlikte gidelim. Hadi canım, gençlik günlerimizi anarız!

Andrey Yefimiç birden cevap vermedi. Sonra,

— Sağlığımdan yana bir zorum yok, dedi. Seyahate çıkamam. Müsaadenizle dostluğumu baska şekilde isbat edeyim.

Durup dururken kitaplarını, Daryuşka'yı,

birasını bırakıp, bilinmeyen bir yere gitmek, 20 yıldır kurulmuş düzenini bozmak bütün bunlar akıl dışı bir hayal gibi göründü doktor Ragin'e. Ama belediyedeki konuşmayı, oradan dönerken içini dolduran sıkıntıyı hatırladı. Onu deli yerine koyan akılsız insanlar çevresinden kısa zaman için de olsa kaçmak fikri çekici göründü bu sefer.

— Peki. Nereye gitmeği düşünüyorsunuz? diye sordu Mihayıl Averyaniç'a

— Moskovaya, Petersburga, Varşovaya... Ömrümün en mutlu beş yılı Varşovada geçti. Hârika bir şehir!... Gidelim azızım, gidelim!

XIII

Bir hafta sonra Andrey Yefimiç'e dinlenmesi, yani emekliye ayrılması teklif edildi. Bunu tam bir umursamazlıkla karşıladı.

Öbür hafta iki arkadaş posta arabasıyle en yakın tren istasyonuna gidiyordu. Hava serin, açıktı, gök mavi ve bulutsuzdu. İstasyona kadar iki yüz versti iki günde aldılar; iki gece hanlarda yattılar. Konak yerlerinde Mihayıl Averyaniç, iyi yıkanmamış çay bardaklarına, arabayı ağır koşmalarına hemen kızıp, mosmor kesiliyor, bütün vücudüyle titriyerek karşısındaki suçluya,

— Sesini kes! Çok lâf istemem! diye haykırıyordu.

Yolda, bir saniye durmadan Kafkasyaya, Polonya kırallığına yaptığı seyahatleri anlatıyordu. Başından neler geçmemiş, kimlerle karşılaşmamıştı! Yüksek sesle konuşurken gözlerini öyle bir deviriyordu ki insana bunlar uydurma, yalanmış gibi geliyordu. Konuşurken Andrey Yefimiç'in yüzüne doğru soluyor, kahkahasını kulağının içine boşaltıyordu. Doktor rahatsız oluyor, bu hal, düşüncelerinin akışını bozuyordu.

Daha idareli olsun diye üçüncü mevki ile, cigara içilmeyen vagonda gidiyorlardı. Yolculardan bir kısmı temiz kimselerdi. Mihayıl Averyaniç çabucak herkesle ahbap oldu. Sıradan sıraya gezerek, bu berbat yollarda seyahat etmenin hatâ olduğunu bağıırıyordu.

— Nereye baksanız soygunculuk! Ama at üstünde yolculuk öyle mi!... Bir günde yüz verst alır gene de turp gibi kalırsın. Pinski bataklıkları kurutulmadığı için ürün bereketsiz oluyor... Kısacası düzensizlik almış yürümüş.

Mihayıl Averyaniç coşkunlukla bağıırıyor, kimseye ağız açtırmıyordu. Onun bu ardı kesilmeyen gevezeliği, çınlayan kahkahaları, heyecanlı el hareketleri Andrey Yefimiç'i fena halde yoruyordu.

İçin için kızarak, "Hangimiz deli?... diye düşünüyordu. Yol arkadaşlarımıza en ufak rahatsızlık vermekten çekinen ben mi, kendini herkesten akıllı, ilgi çekici sayan bu geveze benci mi?..."

Moskovaya geldikleri zaman Mihayıl Averyanıç apuletsiz subay redingotu ile kırmızı şeritli pantolon giydi. Sokakta subay kaputu ve kasketiyle gezerken erler selâma duruyordu. Andrey Yefimiç'e öyle geliyordu ki, bu adam bağlı olduğu asil zümreden aldığı iyi yanların hepsini yitirmiş, sadece kötülükleri muhafaza etmişti. Çevresinde herkese yerli yersiz hizmet gördürürdü. Yanındaki masada duran kibriti almak için uşağa seslenir, eline vermesini emrederdi. Kadın hizmetçilerin karşısında iç çamaşırıyla gezmekten çekinmezdi. Uşakların yaşına bakmadan hepsine "sen" der; öfkelenince "aptal, hayvan" gibi sıfatları esirgemezdi... Andrey bunu da beylikten kalma çirkin bir alışkanlık sayıyordu.

Mihayıl Averyanıç Moskovaya gelince arkadaşını herşeyden önce İverska'ya (*) götürdü. Gözleri yaşlı, yere kapanarak uzun uzun dua etti. Sonra derin bir iç çekmeyle,

— İnsanın inancı yoksa da dua etmeli; huzur duyarsın... dedi. Hadi öpün ikonu canım.

Andrey Yefimiç mahçup bir halle dudaklarını ikonun camına değdirdi. Mihayıl Averyanıç dudaklarını büzüp, başını sallayarak yeniden dualar fısıldadı, gözleri gene nemlendi. Kreml'e gittiler, "Topların Çarı" ile "Çanların Çarı"nı seyrettiler hatta parmaklariyle yok-

(*) Moskova kiliselerinden birinde bulunan, İversk şehrinde mucize yaratmış Meryem Ana ikonu.

ladılar. Zamoskvoreçye'nin (*) güzel manzarasına hayran oldular. Spasitel kilisesine, Rumyantzev müzesine uğradılar.

Yemeği Testov'da yediler. Mihayıl Averyyanıç favorilerini sıvazlıyarak. yemek listesini uzun uzun inceledi, lokantalarda kendi evindeymiş gibi serbest, boğazına düşkün adam haliyle garsona,

— E, ne yedireceksiniz bize bugün bakalım iki gözüm? dedi.

XIV

Andrey Yefimiç arkadaşıyla birlikte dolaşıyor, herşeye bakıyor, yiyor içiyor ama içten Mihayıl Averyyanıç'a dehşetli öfkeleniyordu. Ondan uzaklaşmak, rahat soluk almak için bir yere gizlenmek istiyordu. Ama arkadaşı onu yanından bir adım ayırmıyordu. Elinden geldiği kadar eğlendirmeye ödev sayıyordu. Görülecek şeyler bitince karşısına geçip şundan bundan konuşmağa başlıyordu. Andrey Yefimiç bu hale iki gün dayandı, üçüncü gün kesinlikle rahatsız olduğunu, akşama kadar evde kalmak istediğini söyedi. Mihayıl Averyyanıç "Anca beraber kanca beraber" diyerek onunla beraber evde almağa karar verdi; ayaklarını sokakta bulmamışlardı, arada bir

(*) Moskova civarında bir sayfiye.

dinlenmek de yerindeydi...

Andrey Yefimiç yüzü duvara dönük kanapede yatıyor, dişlerini sıkarak dostunun, Fransanın ergeç Almanyayı yeneceği, Moskova' da hırsızların çokluğu, bir atın değerini dış görünüşünden anlamamanın imkânsızlığı üzerine tıraşlarını dinliyordu. Sonunda kulakları uğuldamaya, kalbi kopacak gibi hızla çarpmaya başladı. Arkadaşından susmasını ya da onu yalnız bırakmasını rica etmediği nezaketsizlik saydı. Bereket Mihayıl Averyaniç otelde o'urmaktan sıkıldı, yemekten sonra sokağa çıktı.

Doktor Ragin tek başına kalınca dinlenmenin keyfine daldı. Kanapede kımıldanmadan ya'mak, odada tek başına olduğunu hissetmek ne zevkti! Zaten Andrey Yefimiç gerçek mutluluğu yalnızlıkta bulurdu. Tanrıya ihanet eden meleğin düşmesi, besbelli diğer meleklerin tadını bilmedikleri yalnızlık yüzünden olmuştu...

Andrey Yefimiç kafasında son günlerin izlenimlerini toparlamak istiyor, ama düşünceleri hep Mihayıl Averyaniç'a kayıyordu:

— Adamcağızın izin alıp yola çıkması sadece bana olan dostluğu, iyi kalpliliği yüzünden... Ama ne olursa olsun, dost baskısı kadar sıkıcı şey yoktur!... Görünüşte iyi kalpli, asil ruhlu, neşeli, hoş sohbet bir adam, gene de pek bunaltıcı... Tıpkı iri iri konuşmağı seven, aslında değersizliğini pek iyi bildiğiniz bazı insanlar gibi...

Daha sonraki günler de Andrey Yefimiç

rahatsızlığını öne sürerek otelden çıkmadı. Hep böyle, yüzü kanapenin arkasına dönük yatıyor, vefalı dostu sohbetiyle onu eğlendirmeğe çalışırken bunaltılar içinde buram buram terliyordu. Bu seyahate çıktığı için kendi kendine defalarca lânetler okudu; günden güne daha geveze, daha lâubali olan arkadaşına belli etmeden sinirlendi durdu. Bu huzursuzluk içinde kafasını ciddî, derin konulara veremiyordu. Öfkeyle, “İvan Dmitriç’in söz açtığı gerçek hayatın etkisi bu... diyordu. Olsun. Eve dönünce herşey eski düzenini bulur”

Petersburgda da aynı durum oldu. Andrey Yefimiç günlerce otel odasından adımını atmadı; yalnız bira içmek için kalkıyordu. Mihayıl Averyanıç da onu bir an önce Varşovaya gitmek için sıkıştırıyordu.

— Canım ne işim var benim Varşovada. Siz yalnız gidin, ben de eve döneyim, olmaz mı? diye yalvarıyordu Andrey Yefimiç.

— Yoo... Olmaz, dünyada olmaz! Hârika bir şehirdir! Ömrümün en mutlu beş yılı orada geçti.

Doktor daha fazla karşı koyamadı, istemiye istemiye arkadaşının hatırına Varşovaya sürüklendi. Orada da otelden çıkmıyor, yattığı yerde Mihayıl Averyanıç’a, kendine, ısrarla rusca konuşmak istemiyen otel halkına için için kızıyordu.

Mihayıl Averyanıç’a gelince; o hep demir gibi sağlam, neşeliydi. Sabahtan akşama kadar şehri karış karış geziyor, eski ah-

haplarını arıyordu. Birkaç gece otele gelmedi. Gene böyle, nerede getirdiği belirsiz bir geceden sonra sabaha karşı otele döndü. Son derece heyecanlıydı; saçları karışmış, yüzü kıpkırmızıydı. Bir süre odada bir köşeden öbür köşeye, birşeyler mırıldanarak dolaştı durdu. Sonra odanın ortasında durarak,

— Şeref herşeyin üstünde! dedi, yeniden dolaşmağa başladı. Başını trajik bir halle elleri arasına aldı:

— Evet, şeref ve namus herşeyin üstünde!.. diye tekrarladı. Bu uğursuz Babil ülkesine gelmeği düşündüğüm âna lânetler olsun!

Doktora döndü:

— Canım kardeşim, dedi. İsteddiğiniz gibi küçümseyin beni: Kumarda oynadım ve kaybettim. Bana beş yüz ruble verin.

Andrey Yefimiç beş yüz rubleyi saydı, sessizce arkadaşına uzattı. Mihayıl Averyaniç hâlâ hırs ve utancından mosmor bir yüzle birtakım gereksiz yeminler kekeledi, kasketini kaparak sokağa çıktı. Bir iki saat sonra döndü, bir koltuğa yığıldı. Derin bir soluk alarak,

— Şerefimi kurtuldu! dedi. Gidelim buradan dostum. Bir an bile kalmak istemem bu uğursuz şehirde... Şeytanlar görsün yüzünü! Dolandırıcılar... Avusturya casusları!

İki arkadaş şehre döndükleri zaman aylardan Kasımdı; sokakları kalın bir kar tabakası kaplamıştı. Hastanede Andrey Yefimiç'in yerine Hobotov geçmişti; kira evinden lojmana

taşınmak için doktor Ragin'in dönmesini dört gözle bekliyordu. Aşçı diye yanında taşıdığı çirkin kadın, şimdilik paviyonlardan birindeydi. Şehirde haklarında çeşitli dedikodular doluyordu. Çirkin kadın hastanenin İdare Müdürüyle kavga etmiş, müdür güyâ kadının ayaklarına kapanarak özür dilemişti.

Seyahatten geldiği gün Andrey Yefimiç ev aramağa koştu. Mihayıl Averyanıç çekine-
rek,

— Kardeşim, gücünüze gitmezse birşey soracağım: Ne kadar paranız var? dedi.

Andrey Yefimiç cevap vermeden önce yakındaki parayı saydı:

— 860 ruble.

Posta Müdürü, doktorun onu anlamadığını sanarak,

— Onu demiyorum; bundan sonra yaşamınız için ne kadar paranız var? diye sordu.

— 860 rublem var, dedim ya... Başka param yok.

Doktoru son derece temiz bir insan bilen Mihayıl Averyanıç gene de, yirmi yıl içinde hiç değilse yirmi bin kadar biriktirdiğini sanıyordu. Şimdi, Andrey Yefimiç'in kendine bakamayacak kadar yoksul olduğunu öğrenince arkadaşının bovnuna sarıldı, elinde olmadan gözlerinden yaşlar boşandı.

XV

Andrey Yefimiç, Belova adında yerliler-

den bir kadının üç pencerele küçük evine yerleşti. Evin mutfakla beraber üç odası vardı. Doktorun oturduğu iki odanın penceresi sokağa bakıyordu. Üçüncü odayla mutfak Daryuşka'ya ve üç çocuğuyla ev sahibi kadına aitti. Belova'ya bazı geceler zil zurna sarhoş âşığı geliyordu. O zaman kimsede rahat huzur kalmıyordu. Daryuşka ve çocuklar korkudan soluk alamıyor, her biri bir köşeye kaçışıyordu. Herif mutfakta masanın başına geçip "Votka getir!" diye tutturuyordu. Andrey Yefimiç böyle gecelerde ağlaşan çocukları odasının birinde yer yatağı yaparak yatırıyordu. Bu ona büyük zevk veriyordu.

Eskisi gibi sabahın sekizinde kalkıyor, çaydan sonra eski kitaplarıyla dergileri okumağa oturuyordu. Yeni kitap alacak parası yoktu. Kitapların eski oluşundan mı, yerini yadırgamasından mı okumaktan eskisi kadar hoşlanmıyor, yoruluyordu âdeta. Boş kalmak için kitaplarının etrafı bir kataloğunu yapmağa başladı. Ciltlerin üzerine etiket yapıştırıyor, kafa yormıyan bu iş onu okumaktan daha çok sarıyor, dinlendiriyordu. Hem hiçbir şey düşünmüyor, hem vaktin nasıl geçtiğinin farkına varmıyordu. Mutfakta Daryuşka ile patates soymağı, karabuğday ayıklamağı da seviyordu. Cumartesi, Pazarları kiliseye gidiyordu. Gözlerini kapıyarak koronun okuduğu ilâhileri dinliyor, annesiyle babasını, üniversiteyi, çeşitli dinleri düşünüyordu. İçi huzur dolmakla beraber hüznleniyor, kiliseden çı-

karken âyinin bu kadar çabuk bitmesine üzü-
lüyordu.

İki defa İvan Dmitriç'i görmeğe gitti. Her defasında onu heyecanlı hırçın bir halde buldu. Adamcağız Andrey Yefimiç'i tersledi, rahat bırakmasını söyledi. Boş gevezelikten çoktan bıktığım, nefret ettiğini, alçak insanlardan ona çektirdikleri bunca ızdıraptan sonra tek bir isteği vardı: Yalnız başına hücreye kapatılmak... Yoksa bunu da mı çok görüyorlardı ona?...

Andrey Yefimiç üzgün bir halle vedalaşıp iyi geceler dilerken, İvan Dmitriç değişmez şekilde,

— Cehennem ol! diye karşılık verirdi.

Herşeye rağmen doktor üçüncü defa gitmekten kendini alamadı.

Eskiden yemekten sonra odadan odaya dolaşarak iç âlemine dalan Andrey Yefimiç şimdi öğle yemeğinden akşam çayına kadar kanapede, yüzü duvara dönük yatıyor, ister istemez kafasından, incir çekirdeği doldurmaz şeyler geçiriyordu. Yirmi yılı aşan hizmetine karşılık ne maaş bağlamış, ne ikramiye vermişlerdi... Gerçi mesleğinde yüzde yüz namuslu çalıştığını kabul etmiyordu. Ama emeklilik meselesinde buna önem verilmiyordu. Bugünün adâlet anlayışıyle rütbe, nisan ve emeklilik hakkı ahlâk durumuna, kabiliyetine göre değil, hizmet süresine göre değerlendirilirdi. Tabii ona da aynı usûlü uygulamışlardı.

Artık elindeki para tükenmişti. Bakkalın

önünden geçmeğe utanıyor, ev sahibesinin yüzüne bakamıyordu, kira borcu artmıştı... 32 ruble bira parası birikmişti. Daryuşka belli etmeden doktorun eski giyim eşyasıyla kitaplarını satıyor, ev sahibesine doktorun eline yakında büyük para geçeceği masalını uyduruyordu.

Andrey Yefimiç, biriktirdiği bin rubleyi mânasız bir seyahatte pisi pisine eritmesine fena halde kıızıyordu. Bu para şimdi ne kadar işine yarardı! Âlemin onu rahat bırakmamasına da sinirleniyordu; Hobotov ara sıra hasta meslekdaşını ziyaret etmeği borç sayıyordu. Andrey Yefimiç bu adamın herşeyine içerliyordu: Besilli suratı, bayağı bir halle yüksekten konuşması, boyuna “meslekdaşım” deyişi, dizlerine kadar çizmeleri... Ama en çok, Hobotov’un onu tedavi etmeği ödevi sayıp, üstelik bunu başardığını sanmasına sinirleniyordu. Her gelişinde bir şişe bromürle ravent hapları getiriyordu.

Arkadaşını sık sık yoklayan Mihayıl Averyaniç da onu eğlendirmeye çalışmaktan geri kalmıyordu. Doktorun yanına yapmacık bir serbestlikle girdikten sonra zoraki bir kahkahayla Andrey Yefimiç’i çok iyi bulduğunu, Tanrıya şükür iyileşmeğe yüz tuttuğunu, çocuk kandırır bir havayla tekrarlıyordu. Bu haliyle karsısındakinin işinin bitik olduğunu düşündüğünü açığa vuruyordu. Varsova borcunu hâlâ ödememiş’i. Utançla ezildiğini göstermemek için büsbütün sıkıyordu kendini;

her zamankinden daha yüksek sesle gülüyor, anlattığı fıkralara daha komik bir hava vermeğe çalışıyordu. Ama zoraki anlatılan fıkralar ve hikâyeler o kadar uzuyordu ki ikisi de sıkılıyordu.

Mihayıl Averyaniç geldiği zaman doktor onu değişmez bir pozda, yüzü duvara dönük karşılıyor, dişlerini sıkarak gevezeliğini dinliyordu. Acı bir tortu ruhuna kat kat siniyordu. Arkadaşının her ziyaretinden sonra bu tortunun nerdeyse boğazına gelip onu boğacağını hissediyordu.

Miskince duygularını yenmek için düşüncelerine başka yön veriyordu: Kendisi gibi Hobotov'un da Mihayıl Averyaniç'in da ergeç tabiatında en ufak iz bırakmadan yok olmağa mahkûm olduklarını düşünüyordu. Bir milyon yıl sonra boşlukta dönen gezegenimizin yanından uçan bir ruh, yeryüzü yuvarlağında balçık çamuruyla çıplak kayalardan başka şey göremeyecekti. Herşey; kültür, ahlâk kuralları, hepsi yok olacak, yeryüzünde bir sap ot bile kalmıyacaktı. Bu durumda bakkala borcun, Hobotov'la Mihayıl Averyaniç gibi değersiz insanların bunaltıcı arkadaşlığının ne önemi olabilirdi?.. Hepsi geçici, hepsi saçma şeylerdi.

Ama bu çeşit düşüncelerle avunamıyordu artık. Gezegenimizin milyon yıl sonraki halini gözönüne getirirken, sarp kayalardan birinin ardından çizmeli Hobotov ya da yapmacık kahkahasıyla Mihayıl Averyaniç bitiveriyor, mahcuplukla, "Varşova borcumu bugünlerde veri-

rim kardeşim... Yüzde yüz veririm..." diye fıslıyordu.

XVI

Bir gün Mihayıl Averyaniç doktor Ragin'i her zamanki gibi yemekten sonra kanapede yatarken buldu. Tesadüf olmalı, ardından, bromür şişesiyle Hobotov da geliverdi. Andrey Yefimiç ağır ağır doğruldu, kanapenin kenarına tutunarak oturdu.

— Bugün maşallahınız var azizim! diye başladı arkadaşı. Renginiz dünküne göre çok düzelmiş. Bravo doğrusu, düzeliyorsunuz valahi!

Hobotov esneyerek,

— İyileşme zamanınız geldi artık meslekdaşım; dedi. Kendiniz de bıktınız bu zırlıttan sanırım...

— İyileşeceğiz, elbette iyileşeceğiz! diye atıldı Mihayıl Averyaniç. Daha yüz yıl yaşarız, göreceksiniz!

— Yüz değilse de yirmiyi sağlam bulursunuz meslekdaşım. Üzülmeyin hadi! Yüreğinizi serin tutun.

— Öyle ya canım. Hele durun, göstereceğiz kendimizi, değil mi kardeşim?

Mihayıl Averyaniç mâhut kahkahalarından birini atarak arkadaşının dizine bir şaplak indirdi.

— Önümüzdeki yaz Kafkasyaya gidiyoruz, haberiniz var mı Yevgeni Fedoroviç? Atlara atladığımız gibi, “Hop - hop, hop - hop” karış karış Kafkasya... Dönüşte de ister misiniz, düğüne çağıralım sizi?... (Mihayıl Averyanıç kurnaz kurnaz göz kırptı.) Evereceğiz sizi iki gözüm, evereceğiz!

Andrey Yefimiç birden içinde biriken tortunun kabarıp boğazına geldiğini hissetti. Kalbi müthiş çarpmağa başladı. Kanapeden doğrularak hızla pencereye yürüdü.

— Bayağılık bu sizinki! dedi. Konuştuklarınızın ne kadar bayağı olduğunu anlamıyor musunuz?

Nazik konuşmağı istediğı halde elinde olmadan yumruklarını sıktı, havaya kaldırarak salladı. Bambaşka, yabancı bir sesle,

— Bırakın beni! diye haykırdı; mosmor, bütün vücudüyle titriyordu.

— Defolun!... İkiniz de defolun!...

Mihayıl Averyanıç’la Hobotov ayağa kalktılar, gözlerini önce şaşkınlıkla sonra korkuyla Andrey Yefimiç’e diktiler. O haykırmağa devam ediyordu:

— Evet evet, defolun... ikiniz de!... Kalın kafalı herifler, ahmaklar!... Arkadaşlığınızı istemiyorum, senin ilâçlarına da ihtiyacım yok, kabak herif! Bayağı, iğrenç şeyler bunlar...

Hobotov’la Posta Müdürü kuşku ile bakışarak kapıya doğru gerilediler; dehlize çıktılar. Andrey Yefimiç, Hobotov’un bıraktığı bro-

mür şişesini bir sıçrayışta kaptı, çıkanların ardından fırlattı. Eşiğe çarpan şişe şingirti ile paramparça oldu.

Ragin bununla yetinmedi, dehlize koştu, ağlamaklı bir sesle,

— Cehennem olun!... diye bağırdı; hepiniz cehenneme!...

Misafirler gidince Andrey Yefimiç sıtma nöbetine tutulmuş gibi titreyerek kanapeye yığıldı,

— Kafasızlar... ahmaklar... diye bir süre çırpındı durdu.

Sâkinleştiği zaman herşeyden önce zavalı Mihayıl Averyaniç'in kendini şimdi ne kadar üzgün, bozulmuş hissettiğini, olayın baştan sonra kötü, ayıp birşey olduğunu düşündü. Evet, şimdiye kadar bu derece taşkınlık göstermemişti. Hayatın gerçeklerini arayan, bir filozof kayıtsızlığına bürünmüş olan o muydu?.. Utancından, kendine olan kızgınlığından bütün gece uyumadı. Sabah ona doğru, postaneye gitti, Mihayıl Averyaniç'dan özür diledi. Adamcağız duygulandı, içten el sıkıştı. Sonra iç çekerek,

— Unutalım bunları canım. Geçmişe ma-zi... dedi.

Birdenbire, içerdeki dağıtıcılara, postaneye gelenleri titreten bir sesle,

— Sandalye getir, Lübvakin! diye gürledi. Tam o sırada elindeki taahhütlü mektubu vermek için gişeye sokulan bir kadını da tersledi:

— İşim var, görmüyor musun? Bekle-
ne!

Gene Andrey Yefemiç'e döndü :

— Eskiýi unutamam canımı. Hadi oturun
şuraya; ha şöyle!

Konuğunu oturtuktan sonra Mihayıl
Averyaniç bir iki dakika konuşmadan otur-
du, dizlerini sıvazladı. Sonunda,

— Size darılmak aklımdan bile geçmedi,
dedi. Hastalık şakaya gelmez, anlıyorum dos-
tum. Dünkü buhranınız beni de doktoru da
kuşkulandırdı; hep sizden bahsettik. Neden
hastalığınıza önem vermiyorsunuz kardeşim?

Mihayıl Averyaniç sesini bir fısıltı halin-
de alçaltarak devam etti :

— Kusura bakmayın, arkadaşça konuşu-
yorum: Yaşama şartlarınız sağlığınız için uy-
gun değil. Daracık bir yer, pislik... Ne baka-
nınız ne de tedavi için paranız var... Aziz
kardeşim, doktorla ben yalvarıyoruz; ne
olursunuz sözümüzü dinleyin, hastaneye ya-
tın! Sıhhî gıda, bakım, tedavi bunları an-
cak orada bulabilirsiniz. Yevgeni Fedoriç
-aramızda kalsın - bir moveton (*) ama bil-
gisi yerinde, güvenilir bir doktor. Sizinle
meşgul olacağına dair söz verdi bana.

Postane Müdürünün içten ilgisi, yana-
ğında birdenbire parlıyan bir gözyaşı dokun-
du Andrey Yefimiç'e. Elini kalbine bastıra-

(*) Fransızca Muvais Ton, terbiyesi kıt an-
lamına gelir.

rak,

— İnanmayın onlara sayın dostum, inanmayın... diye fısıldamağa başladı. Yalan! Hastalığım sadece, yirmi yılda koca şehirde topu topu bir tek akıllı adam bulabilmemdir. Yazık ki o da bir deli!.. Ortada hastalık filân yok, emin olun. Mesele, benim bir türlü içinden çıkamadığım bir fasit dairede oluşum. Ama sizi kırmamak için... Zaten bana göre hava hoş, ben herşeye hazırım.

— Hastaneye yatın kardeşim.

— Pekâlâ canım. Dedim ya size, hepsi bir benim için; isterse çukur olsun...

— Yevgeni Fedoriç'in tavsiyesini de dinleyeceksiniz; değil mi doktorcuğum? Hadi söz verin bana!

— Hay hay, söz. Fakat tekrar söylüyorum aziz dostum, ben fasit dairedeyim. Şimdi herşey, hattâ dostlarımin candan ilgisi bile beni tek bir şeye, mahvıma sürüklüyor.

— Hayır hayır, iyileşeceksiniz siz!

— Boş şeyler; diye sinirli bir halle karşılık verdi Andrey Yefimiç. Hayatının sonuna yaklaşan insanların pek azı şimdi duyduklarını duymaz. Size; böbrekleriniz işlemiyor, kalbiniz genişlemiş gibi haberler verilirse, tedaviye başlamanız gerektiği söylenir veya bir deli, bir suçlu gözüyle bakılmağa başlanırsa kısacası etrafın size karşı ilgisi aşırı bir hal alırsa- hapi yuttunuz demektir. Kurtaramazsınız kendinizi bu fasit daireden. Çıkmak için çırpındıkça büsbütün yolunuzu şaşırırsınız.

İyisi mi «pes» edip teslim olun, zira bütün çabalarınız boşunadır, öyle sanıyorum ki ben...

Postane iyice kalabalıklaştı. Andrey Yefimiç arkadaşını işinden alıkoymamak için kalkıp vedalaştı. Mihayıl Averyaniç ricasını yeniden tekrarladı, misafirini dış kapıya kadar uğurladı.

Aynı gün akşam üzere Andrey Yefimiç'e gocuğu ve çizmeleriyle Hobotov geldi. Bir gün önce birşey olmamış gibi,

— İş için uğradım size meslekdaşım, dedi. Bir konsültasyonumuz var. Gelir misiniz?

Andrey Yefimiç, Hobotov'un onu oyalamak veya birkaç para kazandırmak istediğini düşündü, aksilenmedi. Birlikte çıktılar. Bir gün önceki kabalığını unutturmak fırsatını veren Hobotov'a karşı minnet duyuyordu. Gerçekten, aralarında hiç birşey olmamış gibi davranması, kültürü kıt Hobotov'dan beklenmez bir incelikti.

— Hastanız nerede? diye sordu Andrey Yefimiç.

— Bizde, hastanede. Çoktandır size göstermek istiyordum. Son derece ilginç bir vak'a.

Hastane avlusuna girdiler. Büyük binaya geçerek akıl hastalarının bulunduğu paviyona doğru yürüdüler. Nedense ikisi de hiç konuşmuyordu. Paviyona girdikleri zaman Nikita her günkü haliyle ayağa fırlayıp vaziyet aldı.

Hobotov dehlizden koğuşa girerken ya-

vaşça,

— Birisinin ciğerleri ihtilât yaptı, dedi. Biraz bekleyin şurada, steteskopumu (*) getireyim.

Ve çıktı.

XVII

Örtalık kararmağa başlamıştı. İvan Dmitriç yatağında, yüzü yastığa gömülü yatıyor, felçli hasta yatağında oturmuş, dudaklarını kıpırdatarak sessizce ağlıyordu. Şişman mujikle eski postacı uyumaktaydı. Koğuş tam bir sessizlik içindeydi.

Andrey Yefimiç İvan Dmitriç'in yatağının kenarına oturdu, beklemeğe başladı. Yarım saat kadar geçti. Koğuşa birdenbire Hobotov'un yerine Nikita girdi. Kucağında sabahlıkla iç çamaşır ve terlik vardı. Usulca,

— Buyurun, üstünüzü değiştirin beyefendi; dedi. İşte yatağınız.

Eliyle, besbelli yeni getirilmiş boş bir yatağı gösterdi,

— İnşallah yakında iyi olursunuz; diye ekledi.

Andrey Yefimiç herşeyi anladı. Bir kelime söylemeden Nikita'nın gösterdiği yatağa oturdu. Nikita'nın karşısında dikilip bekle-

(*) Dinleme âleti.

diğini görünce soyundu; çıplaklığından utanmıştı. Hastane çamaşırını giydi. Don çok kısa, gömlek tersine upuzundu, sabahlık dumanlı balık kokuyordu.

— İyileşirsiniz inşallah! diye tekrarladı Nikita. Sonra Andrey Yefimiç'in çıkardığı elbiseyi alıp çıktı, kapıyı örttü.

— Hepsi bir... dedi kendi kendine Andrey Yefimiç.

Mahçup bir halle sabahlığın eteklerini kavuştururken yeni kılığı ile bir mahpusa benediğini düşündü. «Hepsi bir... Ha frak, ha redingot, ha bu sabahlık... Hepsi bir!»

Birdenbire, Nikita'nın götürdüğü elbisesinin ceplerinde saat ile not defterinin, cıgarasının kaldığını hatırladı. Nereye götürmüştü bunları?... Bundan sonra belki ölene kadar pantolonuyla yeleşini ve kundurasını giyemiyecekti... İlk anda, olanlar tuhaf, hattâ anlaşılmasız bir olay geldi ona. Andrey Yefimiç hâlâ Belova kadının evi ile Altıncı Koğuş arasında fark olmadığını, bu âlemde hiç birşeyin üstünde durmağa değmez, herşeyin bir saçmalık, kibirden doğma boş yaldızdan ibaret olduğu kanısındaydı. Gene de elleri titriyordu, ayakları buz kesilmişti. Birazdan İvan Dmitriç'in uyanıp onu bu kılıkta göreceğini düşündü, ürperdi. Yatağından kalkıp koğuşta biraz dolaştı, sonra gene oturdu.

Böylece yarım saat, bir saat oturdu. Sonunda canı iyice sıkıldı; peki, burada bir gün, bir hafta hattâ yıllarca oturan insanlar na-

sıl dayanıyorlardı?.. İşte o şimdi biraz oturmuş, dolaşmış, yeniden oturmuştu; pencereden dışarı bakabilir, gene bir köşeden öbür köşeye dolaşabilirdi... Sonra?.. Hep böyle put gibi oturup düşünecek miydi? Olacak iş miydi bu!

Andrey Yefimiç yatağına uzandı ama hemen kalktı, kolunun yeniyle alnındaki soğuk teri sildi; yüzüne dumanlı balık kokusunun sindiğini hissetti. Bir daha gezindi. Ellerini şaşkınlıkla açarak,

— Bir anlaşmazlık bu... dedi. Tezelden halletmeliyim.

Tam o sırada İvan Dmitriç uyandı. Yatağında doğrulup dirseklerini dizlerine dayadı, yanaklarını iki yumruğunun arasına alarak oturdu. Yere tükürdü, uyuşuk uyuşuk doktor Ragin'e baktı. Galiba ilk anda tanıyamadı. Ama bir an sonra uykulu yüzünde zehir gibi alaycı, hınç dolu bir ifade belirdi. Bir gözünü kırparak, uykudan henüz açılmamış, pürüzlü bir sesle,

— Ee, sonunda sizi de tıktılar buraya iki gözüm! dedi. Memnun oldum. Eloğlunun kanını emdiğiniz gibi şimdi de sizin kanınızı emecekler. Âlâ!

— Bir anlaşmazlık bu canım; dedi Andrey Yefimiç. İvan Dmitriç'in sözleri kuşkulandırdı onu. Omuzlarını kaldırarak,

— Bir anlaşmalık! diye tekrarladı.

İvan Dmitriç yeniden yere tükürüp gene yatağına uzandı.

— Lânet olası hayat... diye homurdanıyordu. En acısı bu hayatta, çekilen ızdıraplara karşılık mükâfat görmemek... Operalarda olduğu gibi, herşey şahâne bir törenle değil, ölümle bitecek... Birkaç mujik gelip ölüyü kollarından, bacaklarından yakalayarak bodruma sürükleyecek... B r r r... Ne yapalım, belki öteki dünyada yüzümüz gülecek. Ama ben orada da buradaki namussuzları rahat bırakmıyacağım, hortlayıp hortlayıp saçları beyazlaşana kadar ödlerini patlatacağım!

Sokaktan gelen Moiseyka koğuşa girdi. Doktoru görünce elini uzattı:

— Bir kapek versene!

XVIII

Andrey Yefimiç pencereye gitti, dışarıya, kıra baktı. Hava iyice kararmıştı; ufukta, sağdan, erguvan renkli, soğuk bir mehtap çıkıyordu. Hastane duvarına oldukça yakın, yüz kulaç kadar ötede, taş duvarla çevrilmiş bir yapı vardı. Orası hapisaneydi.

«Gerçek budur işte...» diye düşündü Ragin ve içine korku düştü.

Ay, hapisane, duvardan sivrilen çiviler, tutkal fabrikalarından görülen alevlerin ışığı hep korkunçtu! Arkasından birisi iç çekti, Andrey Yefimiç başını çevirdi. Göğsü nişan yıldızlariyle ve madalyalarla ıslıl ıslıl donanmış

bir adam gördü. Adam gülümseyerek ona göz kırptı. Bu da onu ürküttü.

Andrey Yefimiç ne mehtapta ne hapisanenin görünüşünde olağanüstü birşey olmadığını, akli yerinde olan insanların da nişan taktığını; zamanla herşeyin çürüyüp toprak olacağını kendi kendine tekrarlar-ken içini birdenbire öyle acı bir umutsuzluk sardı ki kendini tutamadı, pencere demirini iki eliyle kavrayıp olanca gücüyle sarstı. Ama demir sağlamdı, oynamadı bile...

Andrey Yefimiç korkusunu yenmek için İvan Dmitriç'in yanına gitti, yatağına oturdu. Titriyordu. Yüzünden soğuk teri sildi.

— Maneviyatım bozuldu azizim... İyice bozuldu...

İvan Dmitriç alayla,

— Felsefe yapsanıza! dedi.

— Aman Yarabbim!.. Evet, öyle... Siz bir kere, Rusyada felsefe olmadığı halde herkesin, en değersiz ufak insancıkların bile felsefeye özendiğini söylemişsiniz. Olsun. Onların felsefesinin kime ne zararı var?...

Andrev Yefimiç acındırmak ister gibi ağlamaklı bir sesle konuşuyordu.

— Niye öyle kötü kötü gülüyorsunuz dostum? O küçük, değersiz, hayatta tatmin olmamış insancıklar felsefe de mi yapmasınlar? Akıllı, okumuş, onurlu, hürlüğüne düşkün, Tanrının kendi benzeri olarak yarattığı bir adam çamura batmış, ahmaklık dolu bir taşra deliğinde çile doldurur; vantuz çeker, har-

dallıklar yapıştırır... Kaderi bu! Şarlatanlık, görgüsüzlük, bayağılık!...

— Sizinki de saçma. Hekimlikle başınız hoş değilse nâzır koltuğuna oturaydınız!

— Hiç, hiç birşey olamayız. Gücsüzüz biz azizim! Soğukkanlıyım, sağlam kafayla normal düşünüyordum. Hayatın bir tekmesiyle gevşedim, mânânen yıkıldım. Dayanıksınız, miskiniz! Siz de öylesiniz azizim. Akıllısınız, asilsiniz. Yaratılıştan iyiye, yüceye eğilimlisiniz. Ama hayata atılır atılmaz kesildiniz, hasta düştünüz... Gücsüzüz, gücsüz...

Akşam ilerledikçe Andrey Yefimiç korku ve küskünlükten başka iç sıkıntısı da duymağa başladı. Sonunda bunun cigara ve bira yokluğundan olduğunu anladı.

— Ben biraz dışarı çıkayım azizim, dedi. Söyliyeyim de ışık getirsinler. Yapamam böyle!.. Dayanamıyorum!

Andrey Yefimiç kapıya yöneldi. Ama kapıyı açar açmaz Nikita ile göğüs göğüse geldi.

—Nereye? Olmaz beyim, olmaz. Yatma zamanı şimdi.

Ragın afalladı :

— Bir dakikacık... Avluya çıkıp dolaşayım biraz...

— Olmaz. Yasak. Biliyorsunuz ya.

Nikita kapıyı doktorun yüzüne kapadı, sırtını dayadı.

— Çıksam kime ne? diye omuz silkti Andrey Yefimiç.

— Çıkmam lâzım Nikita, ihtiyacım var!

dedi; sesi titriyordu.

— Aksilik çıkarmayın beyim; ayıp.

— A, bu kadarı da fazla! diye birdenbire parladı İvan Dmitriç; yerinden fırladı.

— Ne hakla bırakmıyor, ne diye tutuyorlar bizi burada? Kanun apaçık söylüyor: Mahkemesiz hiç kimsenin hürriyeti alınamaz. Zorbalık bu! Keyfî hareket!

— Elbette keyfî hareket! dedi doktor. İvan Dmitriç'in çıkışından kuvvet bulmuştu.

— İhtiyacım var, çıkmam lâzım! Hakkın yok... Bırak diyorum sana!

— Duydun mu beyinsiz hayvan! diye kapıya bir yumruk indirdi İvan Dmitriç.

— Aç Nikita yoksa kırarım kapıyı!... Aç canavar, aç!

Andrey Yefimiç titreme nöbeti içinde bağırmağa devam etti :

— Aç, emrediyorum sana!

— Hele biraz daha konuş, görürsün... diye kapının öte yanından Nikita'nın kaba sesi duyuldu.

— Yevgeni Fedoroviç'i çağır bari. Bir dakika için gelmesini rica ediyorum söyle.

— Yarın gelir.

— Bırakmazlar bizi buradan... Boşuna!.. Çürütürler de bırakmazlar! dedi İvan Dmitriç. Tanrım, öbür dünyada gerçekten cehennem yok mu; bu alçakların yaptıkları yanlarına mı kalacak?... Adâlet neresinde bunun?!..

Gromov yatağından fırlayarak kapıya

atıldı, kısık sesle,

— Aç kapıyı alçak herif, boğuluyorum burada... Kafanı patlatacağım... Kaatiller... Aç, aç!..

Nikita birden kapıyı hızla açtı, elleri ve dizleriyle vahşice vurarak, tam önünde duran Andrey Yefimiç'i itti, yüzüne de olanca hızıyla bir yumruk indirdi. Andrey Yefimiç, kocaman, tuzlu bir dalganın onu başıyla beraber örterek yatağına doğru sürüklediğini hissetti. Ağzında acı-tuzlu bir tad vardı, besbelli dişleri kanamıştı... Yüzer gibi kollarını açarak, birisinin yatağına tutundu ve o anda Nikita'nın sırtına indirdiği iki tekneyi duydu.

İvan Dmitriç acı bir sesle bağırdı. Besbelli o da dayak yiyordu.

Ardından herşey derin sessizliğe gömüldü. Parmaklıktan sızan ay ışığının cılız gölgesi ağ gibi yere yayılmıştı. Koğuşta ürkütücü bir hava vardı. Andrey Yefimiç soluğunu tutarak yatıyor, korkuyla yeniden dayak yiecek mi diye bekliyordu. Göğsünde, bağırsaklarında birisi orağın sivri ucunu sokup çeviriyormuş gibi bir ağrı vardı. Bağırma-
mak için yastığını dişledi. Birden kafasındaki kargaşalığın içinde kesin bir açıklıkla korkunç, dayanılmaz derecede acı bir düşünce parladı: Burada yatan, ay ışığında birer kara gölge şeklinde görünen şu insanlar da yıllarca her gün onun duyduğu umutsuzluğu, acıyı duymuşlardı. Nasıl olmuştu da o,

Andrey Yefimiç, yirmi yıldan uzun bir süre yanlarında yaşadığı halde bunu bilmemiş, bilmek istememişti?... Evet bilmiyordu; ama o zamana kadar acının ne olduğunu da bilmiyordu, öyleyse suçlu sayılamazdı. Ama pazarlığa gelmiyen, Nikita kadar haşın vicdanı onu ense kökünden topuklarına kadar ürpertti. Yataktan sıçradı, olanca sesiyle haykırmak; Nikita ile Hobotov'u, İdare Müdürünü, Sağlık Memurunu, sonunda kendini de vurmak için koşmak istedi.

Ama ağzından ses çıkmadı, ayaklarını oynatamadı; göğsünü birşey tıkadı. Sabahlığıyla gömleğinin yakasını yırttı, yatağına yığıldı.

XIX

Ertesi sabah baş ağrısıyla uyandı. Kulakları uğulduyor, bütün vücudunda kırıklık hissediyordu. Ama dünkü zaafını hatırladıkça utanç duymuyordu. Evet tabansızlık göstermiş, ay ışığından korkmuştu... O zamana kadar içinde varlığından habersiz olduğu bir takım düşünceleri, duyguları tam bir içtenlikle açılmıştı. Şu hayatta tatmin edilmemiş insancıkların felsefe yapma çabası üzerine düşüncesi gibi... Ama şu anda herşeye karşı ilgisizdi, herşey eşitti onun için.

O gün, birşey yemeden içmeden, kimsey-

le konuşmadan hareketsiz yattı. Bir şey soranlara cevap vermiyor,

— «Hepsi bir benim için artık... Konuşmıyacağım. Hepsi bir...» diye düşünüyordu.

Yemekten sonra Mihayıl Averyaniç geldi. Arkadaşına bir çeyreklik (*) çayla bir funt marmalat getirdi. Daryuşka da geldi. Efendisinin yüzüne donuk bir kederle bakarak yatağının yanında tam bir saat durdu. Hobotov gelirken bir şişe bromür getirmeği de ihmal etmemişti, Nikita'ya da koğuştaki kokulu tütsü yakmasını emretti.

Andrey Yefimiç akşam üstü inmeden öldü. İlk bütünü vücudunu sarsan bir titremeyle bulantı duydu. İğrenç birşey, sanki her yanına hattâ parmaklarına dolup midesinden kafasına kadar yayıldı, gözleriyle kulaklarına girdi. Önünde herşeyi yemyeşil gördü. Andrey Yefimiç sonunun geldiğini anladı. İvan Dmitriç'in, Mihayıl Averyaniç'in ve milyonlarca insanın ölümsüzlüğe inandığını hatırladı. Ya gerçekten böyle birşey varsa?... Ama ölümsüzlüğü istemiyordu, sadece bir an hatırına geldi bu. Bir gün önce bir dergide, hakkında birşeyler okuduğu güzel, zarif ge-yik sürüsü geçti önünden... Sonra bir köylü kadın elindeki taahhütlü mektubu uzattı ona... Mihayıl Averyaniç'in birşeyler söylediğini duyar gibi oldu. Sonra hepsi silindi, yok oldu ve doktor Ragin bir daha uyanmamak

(*) 250 gr.

üzere kendinden geçti.

Koğuşa gelen mujikler ölüyü kollarından, bacaklarından tutarak hastanenin küçük kilisesine götürdüler. Andrey Yefimiç orada gözleri açık, ay ışığıyla aydınlanmış masanın üstünde bütün gece yattı. Sabah Sağlık Memuru Sergey Sergeyiç geldi. Çarmının önünde huşûyla dua ettikten sonra eski şefinin gözlerini kapattı.

Bir gün sonra Andrey Yefimiç'i gömdüler. Cenazeye yalnız Mihayıl Averyanıç'la Daryuşka geldi.

S O N

**YANKI YAYINLARINDA ŞİMDİYE KADAR
ÇIKMIŞ OLAN ESERLER**

	Kuruş
1 — GÜNEY POSTASI: Antoine de Saint-Expéry	400
2 — FAKİR ÇALGICI: Franz Grillparzer	300
3 — ANTİGONE: Kemâl Demirel	300
4 — MAX SCHELER ve Fr. NİÉTZSCHE'de TRAJİK OLAN: İoanna Kuçuradi	400
5 — YAZIŞMALAR: Maksim Gorki-Anton Çehov	300
6 — ALTIN KOĞUŞ: Anton Çehov	400

YANKI YAYINLARI

Koll — Şti

Aliyon Sokak 17/2

Beyoğlu

(ALTINCI KOĞUŞ)

Çehov'un Altıncı Koğuş'u düzeni sarsılmış ve değerlere sırt çevrilmiş bir ortamda geçer. Bir hastahane koğuşunun kasvetli, acılarla dolu havasında kalbi heyecanla çarpan, insana nerede olursa olsun insan değeri veren bir Doktor Andre Yefimiç ile hastası İvan Dimitriç'in ilişkilerinin bir usta elinde psikolojik hikâye tarzında işlenişidir.

Kapak: Ali Demir